

## Vida tortosina: les campanyes i alguns dels temes més destacats de la revista

CARME GOMBAU DOMINGO

Universitat Jaume I

### RESUM

*Vida Tortosina* fou testimoni del darrer terç de la dictadura de Primo de Rivera i de la caiguda d'aquest, de la fugida d'Alfons XIII i de l'establiment de la II República espanyola i de la Generalitat de Catalunya, i fins als Fets d'Octubre de 1934. Convisqué, per tant, amb el setmanari *La Veu de Tortosa* (8 de juny de 1930 – 30 de maig de 1931), amb el quinzenari esquerrà *Acció* –nascut durant el mes de maig de 1933 i fins al 6 de juny de 1934– i amb el setmanari dretà *La Veu Comarcal* –sorgit el dia 9 d'aquell mateix mes amb una durada aproximada d'un any–; juntament amb les revistes bilingües *La Zuda*, *Germanor* i *La Santa Cinta*. Dos són els eixos temàtics d'aquest article: la política i les campanyes endegades des del rotatiu mateix.

Paraules clau: setmanari ; dictadura Primo de Rivera; II República; revistes.

### RESUMEN

*Vida Tortosina* fue testigo del último tercio de la dictadura de Primo de Rivera y de su caída, de la huida de Alfonso XIII i de l'establecimiento de la II República española y de la Generalidad de Cataluña, hasta los Hechos de Octubre de 1934. Convivió, por tanto, con el semanario *La Veu de Tortosa* (8 de Junio de 1930 – 30 de Mayo de 1931), con el quicenario de izquierdas *Acció* –nascido durante el mes de Mayo de 1933 y hasta el 6 de Junio de 1934– y con el semanario de derechas *La Veu Comarcal* –surgido el día 9 d'aquell mismo mes con una duración aproximada de un año– junto con las revistas bilingües *La Zuda*, *Germanor* y *La Santa Cinta*. Los ejes temáticos de este artículo son dos: la política y las campañas que se pusieron en marcha des del mismo rotativo.

Palabras clave: semanario; dictadura de Primo de Rivera; II República; revistas.

### ABSTRACT

*Vida tortosina* was witness of the last third of the dictatorship of Primo de Rivera and his fall, the escape of Alfonso XIII and the establishment of the Second Spanish Republic and also the Government of Catalonia, until the events of October 1934. It coexisted with the weekly *La Veu de Tortosa* (June 8, 1930 - 30 May, 1931), with the left-wing biweekly laborist *Acció* (May 1933 - June 6, 1934) and the conservative weekly *La Veu Comarcal*, which emerged the 9 of the same month *La Veu Comarcal* lasted approximately one year, and coexisted with bilingual magazines *La Zuda*, *Germanor* and *La Santa Cinta* too. The main themes of this article are two: politics and campaigns were launched from the same newspaper.

Keywords: weekly; dictatorship of Primo de Rivera; II Republic; magazines.



### **Vida Tortosina. Una revista setmanal**

El primer número de *Vida Tortosina* aparegué en l'àmbit periodístic tortosí el 18 d'agost de 1927 i sembla que tingué una durada aproximada de nou anys, segons es dedueix de Subirats (2009: 41-43)<sup>1</sup>.

Es tractava d'una revista cultural bilingüe d'unes 20 pàgines –més tard arribà a tenir-ne més de 30– que es publicà els dijous i, a partir del número 98 (6-vii-1929), tots els dissabtes. La redacció tenia la seu al carrer de la Rosa núm. 13 i era editat per la Impremta Viladrich de Tortosa; posteriorment fou traslladada al carrer de la Ciutat, núm. 3.



El seu primer director fou Frederic Mayor Domingo i d'entre els seus fundadors cal esmentar Fernando Suárez de Figueroa, el qual en destacava el caràcter cultural i apolític en el primer número: «*Nace con un propósito laudable, que es la propaganda cultural. Separa de su lado cuanto se refiere a política y no permite envenenar con pequeñeces la grandeza de su programa*»<sup>2</sup>. La revista va comptar, des del seu inici, amb la complicitat de l'Ateneu i de l'Associació de Música de Tortosa.

Podem dividir *Vida Tortosina* en tres etapes: la primera, des del seu inici i fins a la dimissió del seu director, el 17 de maig de 1930; la segona, en què *Vida Tortosina* esdevingué portaveu del partit d'Acció Catalana i del Partit Català Republicà (PCR) durant onze mesos i, la tercera, a partir del núm. 210, en la qual el rotatiu volgué ser manifestament independent de la política.

### **Línia editorial**

Durant la primera etapa d'existència, *Vida Tortosina* es declarà «d'esquerres i catòlica» i manifestà que no volia prendre part per cap tendèn-

<sup>1</sup> No s'ha pogut examinar més enllà del núm. 372, corresponent al 27 d'octubre de 1934, el darrer del qual hi havia constància a l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre en el moment de la consulta. Tampoc no hi constaven i, per tant, no poguérem revisar els números: 1, 151, 164, 187-189, 192-197, 199-202, 205-206, 215-219, 225-228, 231-239, 269-272, 275, 278-285, 287, 290-297, 309-310, 313-316, 318-327, 329-336, 344-347, 349-351, 353, 355-371 i a partir del 373. Així, doncs, aquest estudi se centra en els primers set anys d'existència del rotatiu, sense saber exactament quan deixà de publicar-se. En un primer moment, ens inclinàrem a pensar que *Vida Tortosina* hagués pogut ésser clausurada arran dels Fets d'Octubre, com succeí amb moltes entitats i publicacions catalanistes. Tanmateix, Subirats (2009: 43) diu que la publicació va passar a ser l'òrgan conjunt d'Acció Catalana Republicana i d'Esquerra Republicana, sota la direcció de Josep M. Brull, a partir del 16 de setembre de 1936. Sembla que la revista degué tenir continuïtat, ja que també n'hem trobat referències al diari *Ara* (1935-1936).

<sup>2</sup> Prenem la cita d'Emigdi Subirats (2011: 4).

cia política. Tot i això, els esdeveniments històrics i polítics s'imposaren a aquesta voluntat inicial i, segons els redactors, començaren a informar-ne d'una manera lliure i independent fins a la dimissió de F. Mayor Domingo. S'inicià aleshores una segona etapa, en què el rotatiu es va polititzar i acaba esdevenint a finals d'octubre de 1930 el portaveu d'un nou partit polític d'esquerres a Tortosa, Acció Catalana. D'altra banda, a partir de l'1 de març de 1930 fou redactada íntegrament en català. Posteriorment, en fusionar-se Acció Catalana i Acció Republicana en un únic partit, el Partit Català Republicà, la revista n'esdevenia l'òrgan d'expressió de cara a les eleccions municipals d'abril de 1931. Així, doncs, la revista va apostar per una República democràtica i federal.

Tanmateix, un nou enfocament, direcció i propietat, juntament amb el fracàs del PCR en les eleccions municipals, feren que la revista es declarés independent de tot lligam polític a partir del núm. 210 (5-ix-1931), per la qual cosa parlem d'una tercera etapa en l'evolució del rotatiu. Ara *Vida Tortosina* pretenia obrir-se a totes les tendències polítiques sense identificar-se'n amb cap. No obstant això, quan Albert Jardí Porres substituï Gaietà Nolla en la direcció, a partir del mes d'octubre de 1932, la revista es declarava «catalanista», «republicana» i «catòlica» i tornava a prendre un caire més polititzat, especialment amb el naixement de la secció «Política», des d'on es volia informar sobre les orientacions polítiques tortosines d'AC, PRRSC i la Lliga, mentre que la dreta monàrquica i tradicional en quedava al marge. I aquest mateix tractament s'hi aplicà sota la direcció de Josep M. Morató.

*Vida Tortosina*, com a «catalanista» i «nacionalista» (*Vida T.* 144, 31-v-1930), es va declarar defensora del model lingüístic normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans i per tant, del model ortogràfic fabrià, de la *Gramàtica Catalana* i del Diccionari Fabra.

## 1. Estructura

Inicialment *Vida Tortosina* s'escrigué majoritàriament en castellà, en una ciutat amb un alcalde *upetista* i anticatalanista, i amb les dificultats derivades per poder publicar en català. Tanmateix, amb el pas del temps el setmanari va anar augmentant el nombre d'articles i de col·laboracions en català, fins que l'1 de març de 1930 (núm. 132) sorgia per primer cop escrit íntegrament en la nostra llengua i a partir d'aleshores s'hi redactà sempre. El seu lema era «Llibertat, Pàtria i Cultura». En «Avant... i via!», Roc de Ribargorça<sup>3</sup> presentava la nova revista al lector, endegada per joves tortosins excursionistes i amants de la natura, el lema de la qual era «foc i fum», del *Faust* de Goëthe (*Vida T.* 6, 22-ix-1927, p. 6).

## 2a etapa (maig de 1930-setembre de 1931)

Frederic Mayor Domingo presentà la dimissió del càrrec de director de la revista i, encara que no se n'especificava el motiu, és evident que s'iniciava una nova etapa en l'evolució de *Vida Tortosina* (*Vida T.* 142bis, 17-v-

3 Roc de Ribargorça fou el pseudònim de Joan Bofill i Figueres, segons s'informa en el núm. 18 de *Vida Tortosina* (15-ii-1927); tanmateix, a partir de la seua mort, és Ricard Reñé i Mir qui signà amb aquest mateix pseudònim (*Vida T.* 144, 31-v-1930).

1930, p. 11). En aquesta segona etapa la revista fou escrita íntegrament en català<sup>4</sup> des del juny de 1930 i, a partir del setembre de 1930, hi apareix una nota en què s'informava els col·laboradors que no es publicaria cap text que fos escrit en castellà. Fet i fet, en la portada sorgia durant uns mesos la publicitat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (des del núm. 165 al núm. 181) fins que, a partir del núm. 182, fou substituïda per altres missatges diferents.

En l'editorial «Sincerant-nos» (*Vida T.* 144, 31-v-1930, p. 1-2), hom es referia al canvi d'actitud per part del setmanari, fins aleshores dirigit a fomentar la cultura entre el jovent tortosí, sense cap filiació política, i amb l'impuls d'un sentiment *tortosinista* i catalanista evident. «Aspiràvem a fer de la nostra revista el portaveu de la joventut i la realitat ha estat superior al càlcul». Ara -deien- deixaven pas en la tasca «catalanitzadora» a un nou partit polític, Acció Regionalista, de personalitats ben definides i conegudes. «Per Tortosa i per Catalunya, deixem pas a aquest partit i no li volem fer destorb». Tanmateix, per a Ricard Reñé i Mir [Roc de Ribargorça], «*Vida Tortosina* perd des d'avui la seva llibertat i passa a ésser esclava d'una política (...) Cedim la revista, més no el lloc d'honor en la lluita que serà nostra sempre».

Sembla que inicialment es va plantejar la possibilitat que *Vida Tortosina* esdevingués el portaveu d'Acció Regionalista, però una setmana després la revista se'n desdeia, i el partit decidia de crear un nou periòdic amb aquesta finalitat: *La Veu de Tortosa*. «*Vida Tortosina* no ha estat mai regionalista, ni molt menys política, sinó solament nacionalista per damunt de tot ideari polític» (*Vida T.* 145, 7-vi-1930, pp. 1-2). Com a conseqüència d'això, la revista donava llibertat als seus col·laboradors per a parlar de política –i de fet nasqué una secció amb aquest mateix nom, en la qual es parlava sobretot d'Acció Catalana– mentre continuava manifestant el seu ideari de «Llibertat, Pàtria i Cultura».

Al núm. 165 de la revista, corresponent al 25 d'octubre de 1930, *Vida Tortosina* es declarà portaveu d'Acció Catalana<sup>5</sup> –des del núm. 173 el setmanari passava pel sedàs de la censura militar– i s'afirmava que l'ideal polític defensat al setmanari era: «Catalanisme, Liberalisme, Democràcia i República».

### 3a etapa (octubre de 1931-octubre de 1934)

El fracàs electoral de les municipals tortosines féu que *Vida Tortosina* en canviés l'orientació a partir del núm. 210, corresponent al 5 de setembre de 1931. S'iniciava una nova etapa en l'enfocament i la direcció de la revista, la qual deixava de ser l'òrgan del Partit Catalanista Republicà; de fet, desapareixia el subtítol de la capçalera que l'identificava com a tal,

4

5 Emigdi Subirats (2011: 6) afirma que això es produeix en el núm. 164, però nosaltres no ho podem confirmar perquè aquest número no es trobava a l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre en el moment de la consulta.

en lloc del qual hi havia l'adreça de la Redacció i Administració, el carrer de la Ciutat, núm. 3 de Tortosa. Pel que fa a la direcció, ara era empresa per Gaietà Nolla<sup>6</sup>, el qual fou substituït per Albert Jardí Porres des del 8 d'octubre de 1932, i aquest per Josep M. Morató i Font<sup>7</sup>, a partir de març de 1934. No obstant això, amb tots tres directors la revista continuà sent una publicació escrita íntegrament en català.

Amb Albert Jardí i Porres com a director, s'hi observen alguns canvis quant al plantejament (*Vida T. 267, 8-ix-1932*). Així, per exemple, desaparegueren la major part de les crides, consignes i proclames que havien caracteritzat aquesta tercera etapa de la revista. Ara es declaraven «catalanistes», «republicans» i «catòlics» i *Vida Tortosina* prenia un cert caire més «polititzat», com s'observa amb la temàtica d'alguns articles i en el fet que hi aparegués una nova secció anomenada «La política» (núm. 267). A més, hi hagué un augment del nombre de pàgines malgrat que les seccions eren més o menys les mateixes<sup>8</sup>. No obstant això, l'enfocament catalanista i nacionalista continuà sent el mateix que sota la direcció de Gaietà Nolla, i en la secció «La ciutat» corresponent al núm. 267, s'apressaven a proclamar la cooficialitat de la llengua catalana segons l'article 2n de l'Estatut, «l'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya».

A partir de març de 1934, *Vida Tortosina* va tornar a canviar de direcció, i per primera vegada es féu pública la llista dels seus redactors. Així, hi constà que Josep M. Morató i Font n'era el nou director, i que la redacció estava formada des de llavors per J. Angelat, J. Bòria, J.M. Brull, Joan Cid i Mulet, F. Farran, R. Òdena, R. Salvadó i Manuel Virgili. El tractament de la temàtica política i l'enfocament catalanista de la revista seguien la mateixa línia establerta pel director predecessor (*Vida T. 343, 24-III-1934, p. 8*).

## 2. Política

La política és un tema del qual no es va parlar gaire durant els primers anys de la revista, tot i que el seu director, F. Mayor Domingo, es declarà diverses vegades «d'esquerres i catòlic». Tot i afirmar-se que en la

6 Gaietà Nolla i Guinot inicia la tasca de director de la revista a partir del 5 de setembre de 1931, i no al juny de 1932 com s'indica a Subirats (2011: 6). El 1932 sí que s'enceta una altra etapa -la tercera del rotatiu- més independent (a partir del núm. 210). Subirats també diu que aleshores feren pública una nota on es deia que «totes les col·laboracions havien de ser en llengua catalana», però, com hem vist, aquest advertiment apareixia per primer cop en el núm. 160, al setembre de 1930, i no al setembre de 1931. De fet, la revista era redactada íntegrament en català des del núm. 132, és a dir, des de l'1 de març de 1930. Aquesta afirmació apareixia en la secció «La ciutat» corresponent al núm. 212 (19-ix-1931).

7 Gràcies al diari *Ara* sabem que el director de *Vida Tortosina*, Josep M. Morató, moria a Palautordera pel setembre de 1935, on es trobava en tractament per una malaltia de fetge, a l'edat de 44 anys (*Ara, 24, 3-ix-1935*).

8 Com a secció nova, cal esmentar «Per la cultura» (núm. 276) de R. J. Sàlvia, les notícies de la qual són aportades per diferents entitats culturals de la població: l'Ateneu de Tortosa, el Centre Cultural de Remolins, Palestra, la Societat Coral Tortosina, etc.; hi consta també el nombre de lectors i de llibres consultats cada mes a la Biblioteca Popular, i l'horari d'obertura al públic del Museu-Arxiu Municipal, l'Observatori de l'Ebre i la biblioteca de l'Ateneu.

redacció hi havia homes de diverses tendències polítiques, les possibles divergències no es transmetien a les pàgines de *Vida Tortosina* perquè l'objectiu d'aquesta era, només, «culturitzar» Tortosa.

No obstant això, els esdeveniments històrics i polítics s'imposaren i la realitat va superar el plantejament inicial del setmanari. En el número 129 (*Vida T.* 129, 8-II-1930, p. 9), *Vida Tortosina* no es posicionava encara per cap tendència política, però volia informar-ne d'una manera lliure i independent, segons els seus redactors. Així, Jordi Guay obre la secció «L'hora actual política» (*Vida T.* 129, 8-II-1930, pp. 9-10), on posava en dubte el decret d'amnistia del 6 de febrer, dictat pel nou Govern de Berenguer, perquè el considerava discriminatori amb els presos catalans i en el número següent, explicava com pertot arreu els antics partits tractaven de reorganitzar-se i deia que «el partit nacional-regionalista (amb Cambó i Maura) havia fracassat abans de veure la llum pública», mentre informava que el Govern havia anunciat la reconstitució dels ajuntaments.

Es constituïren els nous ajuntaments i diputacions, el Govern nomenà per real ordre alcaldes i tinents d'alcalde, i l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació demanaren el restabliment de la Mancomunitat. Per això, Doménech afegia que calia demanar la immediata derogació de totes les disposicions dictatorials amb què es dissolgué la Mancomunitat, incloent-hi la «denigrant» Llei de jurisdiccions (*Vida T.* 138, 12-IV-1930, p. 9).

Finalment, en el núm. 139 (*Vida T.* 139, 12-IV-1930, pp. 12-13), es comunicava la publicació del RD concedint l'amnistia que el poble català demanava per als presos polítics i exiliats catalans, i foren alliberats els implicats en els fets de Garraf, amb una multitudinària rebuda a Barcelona.

El president de la Diputació de Barcelona treballà de manera incansable per retornar a Catalunya la derogada Mancomunitat, dins el marc que li oferia el llibre III de l'Estatut Provincial de 20 de març de 1925. Amb aquest objectiu, Maluquer i Viladot declarà: «Volem una constitució única per Catalunya, un Parlament i un Govern elegit per sufragi universal, amb l'abolició de les províncies» i proposava no una Diputació General sinó la constitució de l'anomenada «Regió catalana», com s'explicava en l'article sense signar «Moment històric de Catalunya» (*Vida T.* 144, 17-V-1930, pp. 5-6). Se suprimirien, doncs, les diputacions i els governs civils.

### **2.1. Política local. Balanç de la Dictadura**

Ja el 1930, Jordi Guay criticava el fet que Joaquín Bau Nolla hagués acceptat el càrrec durant la Dictadura: «L'alcalde Bau ha tractat els ciutadans com a esclaus i no com a germans. Ell tan catòlic com és, ni l'Església li ha trobat bé que acceptés un càrrec sense ser escollit pel poble». I fa pública la malversació de cabals per part de l'Ajuntament dimitit, mentre que deixava un deute pendent de nou mesos a l'Hospital (*Vida T.* 132, 1-III-1930, pp. 12-14). I pel que fa a l'actuació urbanística, afirmava que: «En totes les obres realitzades, han estat afavorits els forasters i els socis de la UP. Altres millores que l'alcalde fa com a cosa de l'Ajuntament del Directori, són obra de la Diputació» (*Vida T.* 131, 22-II-1930, p. 21)

A l'Ajuntament tortosí, el regidor republicà Josep Subirats dimití del càrrec d'alcalde i l'ocupà interinament Joaquim Sales, antic polític monàrquic (*Vida T.* 139, 19-iv-1930, p. 17). Finalment, hi fou nomenat per RO el monàrquic Joan Massagué i Rosich, a qui des de l'editorial «Dos precés» (*Vida T.* 142bis, 17-v-1930, pp. 1-2), li demanaven que s'encarregués de liquidar el deute municipal amb l'Hospital de la Creu i que es continués l'obra cultural adreçada essencialment als obrers tortosins: l'Escola de Treball i la Biblioteca Popular.

## 2.2. Segona etapa

### 2.2.1. Política d'Estat

Les vagues generals de Barcelona i de Madrid, a més de les de moltes altres ciutats, van fer perdre la serenitat al general Berenguer i s'anunciaren eleccions legislatives per a l'1 de març de 1931.

Conclòs el sumari contra els membres del Comité revolucionari que eren a la presó pels fets de desembre de 1930, el fiscal demanà per a Alcalà Zamora, com a organitzador, cadena perpètua per excitació a la sedició i a la resta, penes que oscil·laren entre vint i quinze anys (*Vida T.* 180, 7-ii-1931, p. 12). El general Berenguer va covar-ne la caiguda arran de l'ordre d'execució dels dos capitans implicats en la sublevació militar de Jaca, Fermín Galán i Ángel García Hernández. I Romanones, García Prieto i Cambó, amb la publicació d'unes notes, donaven el cop de gràcia al govern Berenguer malgrat haver estat els seus puntals més fermes, com diu J.G. i R. (*Vida T.* 182, 21-ii-1931, pp. 8-10). Per a Rovira i Virgili, Cambó havia canviat el discurs i la política de la Lliga s'havia anat apartant del poble: «Confia més en els ministres, en els governadors i en les credencials que no pas en el concurs de l'opinió». I per aquest camí -deia- la Lliga es convertiria en un partit per l'estil dels vells partits dinàstics de la restauració borbònica, és a dir, en una «armadura caciquista sense saba popular» (*Vida T.* 170, 8-xi-1930, pp. 6-7).

Es van suspendre, per tant, les projectades eleccions generals amb la dimissió del general Berenguer i en el seu lloc el rei va nomenar l'almirall Aznar, el govern del qual decidí de convocar primer les eleccions municipals. Prèviament, la monarquia havia encarregat un nou govern a Sánchez Guerra, el qual declinà l'encàrrec, ja que no tenia garanties suficients per a dur a terme el seu programa.

Comptat i debatut, mentre LVT considerava Cambó com el prohoms del regionalisme i dedicava moltes planes del setmanari a parlar-ne i a exposar el seu programa, *Vida Tortosina* hi era molt crítica, tot acusant-lo d'oportunista i de dedicar-se només a fer política espanyola -Cambó, juntament amb García Prieto, La Cierva, Bugallal, Comte Romanones i Gabriel Maura formaren el govern d'Aznar.

Com és sabut, es va decidir de celebrar eleccions municipals per al 12 d'abril, d'acord amb la Llei municipal de 1877, que tots els regidors fossen elegits per sufragi universal i que la renovació dels ajuntaments fos

total. Tanmateix, el govern d'Aznar féu el mateix camí que el seu predecessor: «Segueix la censura, segueixen les detencions, segueix la suspensió de garanties, segueixen moltes altres coses... Això ja ho teníem quan manava Berenguer» (*Vida T.* 184, 7-III-1931, p. 14).

### 2.2.2. Política catalana. «Cap a la normalitat»

En derogar el Govern espanyol el decret del 18 de setembre de 1923, dit de «repressió del separatisme», tornava a onejar la bandera catalana a la plaça de Sant Jaume. El president de la Diputació, Sr. Maluquer i Viladot i el comte Güell, de l'Ajuntament barceloní, alçaren amb gran solemnitat la bandera catalana. I des de *Vida Tortosina* es va demanar a l'Ajuntament de Tortosa que fes el mateix<sup>9</sup> (*Vida T.* 147, 21-VI-1930, pp. 1-2). Tanmateix, Nicolau d'Olwer, entre molts altres, considerava que la «dictablana» del general Berenguer era una farsa: «La censura actua com en els pitjors temps amb la premsa, i posa obstacles en la publicació de certs llibres (cas Peiró), hi ha gent detinguda que passa els dies a la presó sense ser jutjada (...) i han estat prohibits els actes de propaganda política». I es parla d'eleccions per a finals d'any, sense alçar la supressió de garanties (*Vida T.* 148, 28-VI-1930, pp. 7-8).

Tallaferro, en «La vergonyosa agonia de la Lliga» (*Vida T.* 166, 1-XI-1930, pp. 10-12), deia que la Lliga defensava el monarquisme amb «acció caciquista i pseudo-dictatorial», cada dia més a prop de l'*ABC* i *El Debate*, i «afegia» «ha declarat que Macià és el seu enemic» —aquesta no protesta, com es feia des de molts llocs, pel segrest i expulsió de Macià. Tallaferro afirmava que la Lliga havia atacat AC a traïció, tot «delatant-la» com a fautora del Pacte de Sant Sebastià: «Ara la Lliga es vol unir a les escorrialles del *pupisme*, l'UMN i als legionaris d'Albiñana en un front monàrquic únic i inestable». Finalment, l'articulista es referia a l'èxit de la manifestació republicana al Cine Doré i a Francesc Macià com a símbol de Catalunya, d'una Catalunya republicana, que compartia amb l'ideari del rotatiu.

Des de *Vida Tortosina* no es van fer gaires referències a les eleccions generals perquè es posava en dubte que es tractés d'una determinació decidida. Hom deia que la desorientació regnava entre les esquerres, mentre que les dretes (liberals, conservadors i regionalistes) es preparaven per a llançar-se a la lluita electoral. Mentre que el setmanari *La Veu de Tortosa* participava activament en la campanya electoral com a portaveu dels candidats regionalistes a Tortosa i Roquetes, *Vida Tortosina*, com a portaveu d'AC, se n'abstenia, com féu l'esquerra en general a la ciutat.

<sup>9</sup> En l'editorial «Tortosa, catalana per damunt de tot» (*Vida T.* 159, 15-IX-1930, pp. 1-2) s'informava que, finalment, l'Ajuntament de Tortosa havia hissat la bandera catalana des del balcó principal de la Casa de la Ciutat per la Cinta; a més, en els balcons guarnits per la Festa Major hi havia hagut més domassos que mai amb la senyera i, amb motiu de la col·lecta de la Creu Roja, foren milers els tortosins que ostentaven les banderes de les quatre barres.

De cara a les eleccions municipals, Acció Catalana<sup>10</sup> i Acció Republicana<sup>11</sup> s'uniren en un sol partit catalanista republicà, i s'hi afegiren també importants sectors del republicanisme comarcal de Girona i Tarragona, homes de gran prestigi i honradesa política, entre els quals destacà l'exalcalde de Barcelona, Albert Bastardes. I en l'acte de presentació del Partit Català Republicà<sup>12</sup> (PCR) al Teatre Bosc de Barcelona, hi intervingien Lluís Massol, Pere Lloret, Antoni Rovira i Virgili, Jaume Bofill i Mates i Albert Bastardes<sup>13</sup> (*Vida T.* 186, 21-III-1931, p. 12).

Després del triomf republicà en les municipals del dia 12 d'abril, *Vida Tortosina* copiava íntegrament el parlament de Francesc Macià, president de la República Catalana, del dia 14 d'abril de 1931 (*Vida T.* 190, 18-IV-1931, pp. 6-7).

### 2.2.3. Política local

En la secció «Política» va anar apareixent informació diversa sobre Acció Catalana fins que el rotatiu se'n declarà portaveu en el núm. 165. Així, per exemple, en el núm. 155 s'informava de la constitució del Comitè d'Acció Catalana a Tortosa, amb la composició següent: Pere Lapeira i Forés, president; J. Manrique i Tudó, sotspresident; Joan Villó i Vidal, tresorer; Ricard Reñé i Mir, secretari; i Josep M. Brull i Solares, sotssecretari (*Vida T.* 155, 16-VIII-1930, p. 14). I en el núm. 156 es deia que s'havia nomenat una delegació tortosina d'Acció Catalana a Barcelona, integrada per Joan Escoda i Vives, Frederic Mayor Domingo, i Carles Sánchez Pastor.

En el núm. 165 es va reproduir una consigna que, treta del Manifest d'Acció Catalana del 3 de març de 1930, definia l'ideari del partit i complementava la capçalera en què la revista es va declarar setmanari portaveu d'AC: «Dins Acció Catalana, però, com a partit, no hi cap tothom. Al nostre costat poden venir només aquells catalanistes que siguin liberals, demòcrates i republicans». (*Vida T.* 165, 25-X-1930, p. 8). Acció Catalana era constituïda oficialment a Tortosa, i la revista n'informava com a òrgan d'expressió: «Lector: si l'ideari d'Acció Catalana respon als teus sentiments, inscriu-te en els seus rengles, compliràs el teu deure de català i de ciutadà». (núm. 179).

10 Acció Catalana provenia de l'escissió del sector més nacionalista de la Lliga Regionalista (1922). El grup dissident estava format, majoritàriament, per la joventut de professionals intel·lectuals que havien servit en l'administració de la Mancomunitat i que orientaven el projecte cultural noucentista, el qual es revoltava contra la *dretanització* de la Lliga. Acció Catalana comptava amb homes com Bofill i Mates, Raimon Abadal, Nicolau Olwer, Carrasco, Formiguera, etc.

11 Acció Republicana era dirigida per A. Rovira i Virgili, el portaveu del qual a Barcelona era *La Nau*.

12 Cal no confondre el Partit Republicà Català (PRC), nascut el 1917 i presidit per Marcel·lí Domingo, amb el Partit Català Republicà, fruit de la unió entre Acció Catalana i Acció Republicana durant el mes de març de 1931.

13 Se celebra l'Assemblea constitutiva del Partit Catalanista Republicà a Barcelona (*Vida T.* 186, 21-III-1931, pp. 1-2), en la qual Pere Lapeira representa el Centre Catalanista Republicà i Joan Escoda i Vives, *Vida Tortosina*.

D'altra banda, des de *Vida Tortosina* es criticà l'administració dels alcaldes escollits per reial ordre, com el monàrquic Joan Massagué (maig de 1930) i Josep Franquet (novembre de 1930), advocat i sotsprésident de la Diputació Provincial de Tarragona, els quals havien imposat nous impostos al poble i se l'hi flagel·lava innecessàriament. Per això, en l'editorial «La nostra protesta», es volia fer sentir ben bé la veu de protesta ciutadana -des de la revista ja s'havia criticat el fet que l'Ajuntament volgués celebrar les festes de la Cinta davant l'estat en què es trobava la hisenda municipal. Malgrat tots els esforços, un nou alcalde per RO, el monàrquic Joaquín Homedes Espuny, prenia possessió de l'Alcaldia de Tortosa al febrer de 1931.

Fet i fet, en anunciar-se eleccions legislatives per al dia 1 de març de 1931, els tradicionalistes presentaren el seu candidat, Joaquín Bau Nolla, que comptà amb el suport incondicional de *Correo de Tortosa*, i que es publicitava com a «catòlic, monàrquic i tortosinista», i J. Cachot Lluís, en parlar-ne, el va presentar com «un improvisat senyor feudal», en relació amb l'actuació d'aquest durant la Dictadura, i «un perillós megalòman que estava conduint la ciutat a la ruïna» i afegia que «en el periòdic tradicionalista *La Tradición* de Tortosa, deuen saber molt del candidat, un jové requeté i exaltat *jaumí*, que es presenta avui com el més entusiasta paladí del rei» (*Vida T.* 180, 7-II-1931, p. 4-7).

Els sectors republicans i socialistes de la ciutat s'abstingueren de presentar-se a les eleccions, i també Acció Catalana i Acció Republicana es declararen abstencionistes pel que feia a les legislatives del dia 1 de març, ja que les consideraven una farsa (*Vida T.* 182, 21-II-1931). I Joan Lara, en «Il·lusions perdudes» (*Vida T.* 182, 21-II-1931, p. 4), feia esment de l'enfrontament acarnissat entre el pupí Joaquín Bau i el regionalista Dr. Joan Farnés i Farnés<sup>14</sup>, que finalment no arribaren enlloc, ja que les eleccions foren suspeses, amb la dimissió del general Berenguer.

En preparar el camí cap a les eleccions municipals, *Vida Tortosina*<sup>15</sup> s'apressava a transmetre l'adhesió més cordial i entusiasta al Partit Catalanista Republicà, el qual representava la fusió dels dos partits catalanistes i republicans de Tortosa (Acció Catalana i Acció Republicana), mentre passava a ser-ne portaveu:

Recollint el seu ideari i acceptant el seu guiatge, *Vida Tortosina* vol emmollar amb el seu ideari, la seva tasca catalanitzadora dels elements liberals i republicans de la nostra ciutat (...) Segueix fixada la nostra orientació de sempre, seguirem pel mateix camí emprés en tots els aspectes de la mateixa manera, com seguim fidels al nostre lema: CATA-

14 El Dr. Joan Farnés i Farnés era el candidat regionalista pel districte de Tortosa, mentre que J.M. Tallada s'hi presentava pel districte de Roquetes.

15 *Vida Tortosina* féu pública la salutació i admiració a Francesc Macià amb motiu de l'arribada d'aquest a Catalunya (*Vida T.* 183, 28-II-1931, p. 3): «Benvingut, Cabdill!!! Arribada triomfal a Catalunya de l'home més digne i patriota de la nostra terra, de l'il·lustre cabdill Francesc Macià, el venerable ancià que ho ha donat tot per la Pàtria. Cap suprem d'Estat Català, 'Le coronel', que diuen els francesos, 'l'Avi' que diuen els catalans, conserva tota la força física, tota l'energia espiritual i tota l'ardència del seu cor.». Des de la Lliga Regionalista, però, no dediquen ni una ratlla de *La Veu de Tortosa* a l'arribada de Macià a Catalunya (*Vida T.* 185, 14-III-1931).

LANISME, LIBERALISME, DEMOCRÀCIA, REPÚBLICA. (*Vida T.* 185, 14-III-1931, pp. 1-2)

Els tradicionalistes de Tortosa, per altra part, deien que no s'unirien als regionalistes per a les eleccions municipals perquè des de la Lliga Regionalista s'havien declarat com a monàrquics partidaris d'Alfons XIII: «Els elements que encara es mantenen fidels a Don Jaume de Borbón han trencat tota relació electoral amb l'organització lliguera –relació que havien mantingut durant molts anys. Aquest acord, que honora als carlins, estem segurs que donarà més d'un maldecap al flamant carlí regionalista-oportunista «Llaonet» (*Vida T.* 185, 14-III-1931, p. 2). Tanmateix, els *jaumins* de Llaonet i els centristes d'Acció Regionalista finalment s'unien en la candidatura AR-Tradicionalista, per intentar fer front a la força *marcel·linista* (*Vida T.* 186, 21-III-1931, p. 16). Malgrat tot, foren àmpliament superats per la Candidatura Republicana-obrera i la de Col·lició monàrquica tortosina.

#### 2.2.4. La República

En relació amb la proclamació de la República Catalana - en la secció «La ciutat» de *Vida Tortosina* corresponent al núm. 190, s'explicava que: Dimarts fou proclamada la República a la nostra ciutat. Des de les sis de la tarda d'aquest 14 d'abril històric, oneja la senyera republicana federal i junt amb ella, agermanada amb ella, la bandera de Catalunya també flameja a l'Ajuntament de Tortosa.

Quan al Centre d'Unió Republicana es rebé la confirmació oficial d'haver estat proclamada la República a Barcelona i Madrid, es procedí seguidament a organitzar la manifestació ciutadana, testimoni lleial de la implantació del nou règim alliberador, per tal d'anar a incautar-se de l'Ajuntament i proclamar-hi la República.

La manifestació recorregué, presidida per les banderes republicanes catalana i espanyola i els retrats dels màrtirs de la llibertat Galán i García Hernández i el del patrici republicà En Marcel·lí Domingo, els carrers fins arribar a la Casa Consistorial tortosina, on l'insigne i fervent republicà Sr. Benet Piñana féu un emocionant parlament (...)

Dijous passat quedaren elegits per voluntat popular, regidors del nostre Ajuntament, els proclamats candidats per la coalició republicana socialista, que sortí triomfant per aclaparadora majoria de vots de la candidatura monàrquica i regionalista. Per la tarda es constituí l'Ajuntament essent proclamats per unanimitat:

Alcalde-President: En Joan Benet i Piñana. Primer tinent d'Alcalde: Ismael Homedes Cardona. Segon tinent d'Alcalde: En Ramon Franquet Molins. Tercer: En Enric Fornés Estorach. Quart: En Ernest Tudó de Esteve. Quint: En Andreu Hueto Calvo. Sext: En Manuel Nomen Aragonés. Sèptim: En Ramon Chavarría Botella<sup>16</sup>.

<sup>16</sup> En les eleccions municipals, segons la Llei de 1877, s'havien d'elegir 31 regidors, dels quals s'havia de nomenar l'alcalde i 7 tinent d'alcalde.

Prengueren possessió del càrrec de regidors, la majoria republicana i sis, tan sols, de la minoria monàrquica -inclosos els dos regionalistes. (*Vida T. 190, 18-iv-1931*, pp. 10-12)

En la secció «La política» del mateix número es feren dues llistes de la composició dels governs provisionals de la República espanyola i de Catalunya, dels «patriotes que ens han portat a la normalitat», i es deia que en 47 províncies, de les 50 que tenia l'Estat, havien guanyat els partidaris de la República. Se sorprenien, d'altra banda, de «l'enorme victòria republicana catalanista a Barcelona (ERC) –darrere de Macià– i la consegüent derrota del nostre partit (a pesar dels seus 18.000 vots), i el triomf antimonàrquic a tot Catalunya als cacicats dels Romanones, Buggall i Cierva» (*Vida T. 190, 18-iv-1931*, p. 16). El fet que *Vida Tortosina* s'estranyés d'aquella manera davant el triomf d'ERC es devia al fet que a Tortosa els republicans *marcel·linistes* no havien donat peu que s'hi implantés ERC<sup>17</sup> amb força.

Arran de l'adveniment de la II República a Espanya i de la instauració de la Generalitat a Catalunya amb les eleccions municipals d'abril, calia celebrar eleccions generals a Corts constituents, les quals es dugueren a terme el 28 de juny de 1931. ERC refermava el seu èxit tot guanyant, juntament amb els seus aliats, en les cinc circumscripcions catalanes, a més de beneficiar-se del sistema electoral majoritari a dues voltes<sup>18</sup>.

Per a les eleccions a Corts constituents, Catalunya havia d'elegir 53 diputats. I el Partit Catalanista Republicà hi presentà candidats per les cinc circumscripcions. Els homes més representatius del partit foren: Josep Barbey, Albert Bastardas, Jaume Bofill, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Pi i Sunyer, Josep Sunyol i Garriga, Manuel Carrasco i Formiguera, Macià Mallol, Josep Briansó i Antoni Rovira i Virgili (*Vida T. 198, 13-vi-1931*, pp. 17-18).

A la circumscripció de Tarragona, però, el partit majoritari es presentava a l'interior d'una llista amb el nom de Candidatura Republicana. Els cinc candidats eren: el reusenc Joan Loperena i Romà, d'ERC; el vendrellenc independent Jaume Carner i Romeu; Marcel·lí Domingo, figura màxima del PRRS i membre formal del directori d'ERC; J. Berenguer i Cros, de la històrica Unió Republicana de Tortosa i futur alcalde de Tortosa, i Ramon Nogués i Biset, fill de Móra d'Ebre, del Partit Republicà Democràtic Federal. Dels cinc candidats, tres eren *marcel·linistes*. A Tarragona, Domingo fou, de molt, el més votat<sup>19</sup> i s'imposava no sols al seu antic districte

17 ERC no va tenir estatge social a Tortosa fins al mes de febrer de 1933, la inauguració del qual comptà amb els diputats Srs. Cunillera i Ibars, i s'hi sumaren els parlaments dels Srs. Febrer i Tolosa (*Vida T. 286, 18-ii-1933*, p. 23).

18 «El 8 de maig un nou decret reformà la Llei electoral, amb l'ampliació del sufragi i la reducció dels 25 als 23 anys d'edat per ser lector i elegible, amb l'establiment de la fórmula majoritària amb vot limitat, però sobretot amb la necessitat d'obtenir un 20% dels sufragis perquè els candidats fossin elegits amb la introducció de circumscripcions provincials que substituïen els antics districtes unipersonals. Això afectà a tots els partits i tendències polítiques, els quals es veien obligats a la recerca de grans coalicions atesa la bipolarització política que estimulava el sistema» (Pujadas, 1996: 307).

19 Veg. els resultats per localitats dels districtes de Tortosa, Roquetes i Gandesa en Josep Sancho (2014: 323-324).

tortosí, sinó també a la ciutat de Tarragona, segons Carod-Rovira (1989: 99).

El PRRS tenia 59 diputats al primer parlament de la República i els únics que procedien de Catalunya havien estat elegits per Tarragona, feu català del *marcel·linisme*. En aquestes comarques, el moviment ciutadà que es movia a l'entorn de Marcel·lí Domingo constituïa tot un fenomen social característic. El *marcel·linisme* o *dominguisme*, arrossegà masses ingents als pobles i comarques del sud del Principat, en el que deu haver estat el principal fenomen sociològic, de caràcter polític, vinculat a una sola persona, en els Països Catalans d'abans de 1939 (...) El *marcel·linisme* es trobava ben assentat entre les classes populars, sobretot rurals, però també tenia una certa presència entre la petita burgesia i alguns sectors de la burgesia laica. L'eix central del missatge *marcel·linista* es fonamentava en un republicanisme tautològic, inicialment de caire revolucionari, que s'expressava en un llenguatge extremista enfront de la monarquia. Aquesta circumstància explica, d'una banda, el passat radical (lerrouxista) d'alguns i, de l'altra, les connexions i bones relacions que Domingo va tenir sempre amb els lerrouxistes de les terres de l'Ebre. (Carod-Rovira, 1989: 100)

La ideologia del *marcel·linisme* tenia una força social que sense definir-se en cap moment com a nacionalista, ni emprar-ne la terminologia, jugà un paper del tot favorable a l'autonomia i a l'avenç de les reivindicacions catalanes, a les comarques on estava arrelat. Essent, doncs, a mig camí entre el catalanisme d'esquerres i el republicanisme espanyol tradicional, va actuar, sovint, de pont entre uns i altres (Carod-Rovira, 1989: 100).

A grans trets, «la Candidatura Republicana d'Esquerra obtenia molts millors resultats a les terres de l'Ebre que al Camp de Tarragona, on la candidatura dretana s'imposà en 6 poblacions. Per contra, a les actuals comarques de l'Ebre, les esquerres s'imposaren a totes i cadascuna de les localitats, i a més, en cap població aconseguiren menys d'un 60% dels vots» (Sancho, 2014: 324). Segons Domingo, «ha votat principalment el sentit esquerrista, sense atendre al sentit catalanista» (Pujadas, 1996: 309).

### 2.3. Tercera etapa

#### 2.3.1. Política espanyola

En l'editorial «Del *Pronunciamento*» (*Vida T.* 259, 13-VIII-1932, pp.1-2) s'explanava l'intent del general Sanjurjo de provocar un cop d'estat contra la República espanyola a fi d'aconseguir la restauració monàrquica, al qual s'havien sumat els oficials de l'exèrcit enfurits per les reformes

militars d'Azaña i l'Estatut d'autonomia, i com el Govern hi actuà amb contundència<sup>20</sup>.

Després de les temptatives de formar govern els Srs. Prieto i Domingo, el dia 12 de juny de 1933 va quedar constituït el 3r Govern d'Azaña, en què Lluís Companys passava a ser ministre de Marina, mentre que Domingo continuava en el d'Agricultura (*Vida T.* 303, 17-vi-1933, p. 6). En opinió de J. Cachot i Lluís, després del Govern Azaña, hi havia un Govern híbrid que clamava un canvi governatiu a Espanya (*Vida T.* 317, 23-ix-1933, pp. 3-5), la qual cosa es produeix amb les eleccions generals, per sufragi universal, del novembre de 1933. Després de les dimissions dels ministres Martínez i Barrio i Lara, es constituï el segon Govern Llerrou (*Vida T.* 340, 3-iii-1934, p. 20). I després de dimitir aquest, s'encarregava de formar govern al ministre d'Indústria i Comerç, el Sr. Samper, mentre el President de la República signava la Llei de l'Amnistia (*Vida T.* 348, 28-iv-1934, p. 12). En la portada del mateix número, es contraposava el terribastall polític madrileny amb la serenitat del Govern català: «L'actual trasbals polític d'Espanya contrasta amb la serenitat de Catalunya que, sempre alerta, però, va fent el seu camí vers la llibertat».

Com afirma Preston (2013: 76), amb les eleccions generals de 1933 la dreta havia recuperat el control de l'aparell de l'Estat, i estava decidit a utilitzar-lo per desmantellar les reformes dels dos anys precedents.

### 2.3.2. Política catalana

Malgrat el caire apolític que prengué la revista en aquesta tercera etapa, es va informar d'alguns fets importants en relació amb la política catalana. Així, per exemple, en l'article «L'Onze de setembre d'enguany» (*Vida T.* 211, 12-ix-1931, p. 9), sense signar, s'explicava que la diada de l'11 de setembre de 1931, sota el nou règim de la República, s'havia viscut a Barcelona com un acte imponent d'afirmació patriòtica.

En «Estatut!!» (*Vida T.* 240, 2-iv-1932, p. 8), Montsianell recordava que abans del dia 8 d'abril, la Comissió encarregada de l'estudi de l'Estatut de Catalunya havia de presentar el seu dictamen a les Corts espanyoles i insistia en la unanimitat i la força de tots els catalans perquè «amb l'aprovació de l'Estatut es continua a la nostra terra la història interrompuda l'11 de setembre de 1714». Finalment, l'Estatut era aprovat a les Corts espanyoles i s'iniciava el camí cap a la formació del primer Parlament català, amb les eleccions a Corts constituents que es dugueren a terme el 20 de novembre de 1932.

El 2 d'agost d'aquell mateix any s'havia sotmés a referèndum l'Estatut -amb el suport del 99% dels catalans- el qual considerava el règim fe-

<sup>20</sup> S'envien telegrams i cartes d'adhesió a la República al seu President, al Consell de Ministres i al President de la Generalitat des de l'Alcaldia de Tortosa i també des de diferents entitats tortosines com eren: el Centre Catalanista Republicà, la Penya Republicana del Café Espanyol, el Partit Republicà Radical Autonomista, el Centre d'Unió Republicana, el Comitè d'Unió Republicana, la Redacció d'*El Pueblo*, la Joventut d'Acció Republicana Radical Socialista, i l'Agrupació Republicana Radical Socialista. I Joan Benet i Piñana va pronunciar un discurs patriòtic des del balcó de l'Ajuntament, tot demanant al poble seny, serenitat i confiança en la Justícia republicana (*Vida T.* 259, 13-viii-1932, pp.1-2).

deral com l'únic marc adequat per a l'autonomia catalana i, com diu Albert Balcells (1992: 120), «fins i tot la gran premsa conservadora barcelonina reconeixia l'autocontenció i moderació de l'Estatut de Núria». Tanmateix, en ser aprovada la nova Constitució republicana, que no es definia com a «federal» sinó com a «integral», calgué reduir, i molt, les aspiracions de l'Estatut de 1931. El projecte no es començà a debatre a l'Estat espanyol fins al maig de 1932, juntament amb el de la Llei de la reforma agrària. L'intent fracassat de cop d'estat del general Sanjurjo va precipitar les coses, i el projecte d'Estatut era votat per les Corts espanyoles al mes de setembre de 1932. S'hi garantia la cooficialitat de la llengua catalana, i corresponia a la Generalitat la legislació en matèria de dret civil català, administració local i règim administratiu intern, que li permetia d'implantar una nova divisió territorial. Tanmateix, s'hi produïren minves importants respecte a l'estatut plebiscitari; a més, la Comissió de traspassos va treballar molt lentament: els d'ordre i justícia no es dugueren a terme fins a l'octubre de 1933; els serveis d'ordre públic, al novembre de 1933; la contribució territorial -que no la industrial-, a mitjan 1934 i, obres públiques, a les acaballes de 1935 (Balcells, 1992: 121-122).

Cal destacar, d'altra banda, la crida de Francesc Macià a les dones catalanes perquè donessen suport a l'Estatut de Núria i hi participessin com a agents socials, encara que elles no poguessen votar. La crida es va estendre per tot el territori; de fet, es van organitzar i van crear el Comité Femení Pro Estatut d'Autonomia. Així, el missatge era ben clar: «Dones catalanes, el vostre deure, en aquest moment, és fer votar l'Estatut i signar les fulles del plebiscit femení» (Vallès, 1977: 88). Segons Carré i Llinàs (2008: 143), la desconfiança sobre el comportament que tindrien les dones a l'hora d'anar a votar va desembocar en el rebuig del sufragi femení entre els partits Radical, Radical Socialista i d'Acció Republicana. En canvi, els partits conservadors, com ara el Partit Agrari o la Lliga Regionalista l'afavoriren, convençuts del suport de les dones al pensament i les polítiques de la dreta. L'article 36 de la Constitució espanyola reconegué, però, el dret de vot de les dones<sup>21</sup>. ERC i la Lliga van veure aleshores la necessitat de fundar seccions femenines en els seus partits per tal de controlar un electorat nou que mai no havien tingut en consideració. Finalment, però, les catalanes no van poder votar en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, amb l'excusa de no haver pogut confeccionar el cens femení reformat<sup>22</sup>.

Durant el canvi d'any es produïren dos fets importants en relació amb Marcel·lí Domingo. D'una banda, Domingo passava a ser el nou ministre

21 L'obtenció del vot femení va tenir un escàs ressò en la premsa catalana. *La Veu de Catalunya*, per exemple, no hi va dedicar cap article de fons durant el mes d'octubre i es va limitar a informar del fet amb unes notes breus.

22 La dona catalana no podrà votar al Parlament de Catalunya fins a 1980.

d'Agricultura, Comerç i Indústria. De l'altra, el divorci definitiu entre el dirigent de Tortosa i ERC.

En aparèixer la nova secció «La política» (núm. 267) a *Vida Tortosina*, es va intentar donar informació -no partidista- del panorama polític català. Així, en el núm. 267 es parlava de la constitució de primer Govern de Catalunya; del primer congrés d'Unió Democràtica de Catalunya a Barcelona; dels candidats a la Generalitat per part del Bloc Obrer i Camperol; del primer congrés d'Estat Català i del nou setmanari *El Radical*, aparegut a Tortosa com a portaveu dels lerrouxistes. A través de la mateixa secció sabem que els líders de l'ERC, Companys i Aiguader, convidaren el Partit Catalanista Republicà a ingressar a les fileres d'Esquerra. Tanmateix, el PCR, presidit per Nicolau d'Olwer, en mantingué la posició i continuà la vida amb més fermesa que mai -segons Guillem de Montcada (*Vida T.* 268, 15-x-1932, pp. 1-2).

El 20 de novembre de 1932 se celebraren les eleccions per formar el primer Parlament de Catalunya. Esquerra Republicana de Catalunya, que a finals de 1931 havia deixat de donar suport a la CNT i millorava les relacions amb el PSOE, tingué un triomf abassegador. No obstant això, la Lliga Regionalista en començava la recuperació -que assoliria el nivell més alt en les eleccions generals de 1933- després del fracàs de les municipals d'abril i d'haver estat condemnada a l'ostracisme pel Govern provisional de la Generalitat. A més, es féu palesa la feblesa del comunisme, amb el Bloc Obrer Camperol, i la impotència del separatisme, ja que els vots nacionalistes radicals continuaven donant suport a ERC. Tampoc el socialisme se'n sortia, dividit com estava entre la Unió Socialista de Catalunya i el PSOE, i davant l'hegemonia sindical de la CNT.

Havent estat realitzades les eleccions al Parlament català, J. Cachot i Lluís en l'article «Per què protestarem?», es queixava de tots els polítics espanyols que havien acudit a Catalunya a fi d'influir en el vot català del dia 20 de novembre:

Els Guerra del Río, Els Abad Conde, els Soriano i Barriobero, els Lamamié de Clairac i Goicoechea, els Botella Asensi i Eduard Ortega, la senyora Urraca Pastor, els Franco i Sediles i tants d'altres que aboquen a dojo les seves receptes en mítings, assemblees i conferències (...) No tenen cap dret a pertorbar-nos prenent part activa i descaradament tendenciosa en les nostres lluites electorals. (*Vida T.* 276, 10-xii-1932, p. 4).

Tot i la majoria parlamentària d'ERC, la Generalitat patí tres crisis de govern en menys d'un any a causa de les lluites internes, especialment de dues fraccions: el grup del diari *L'Opinió*<sup>23</sup> i l'Estat Català. L'any 1933 es va arribar al cim de la conflictivitat laboral. Hi hagué moltes vagues, algunes dures i llargues com la de la construcció, i va reparèixer la vio-

<sup>23</sup> Durant el mes de setembre de 1932 se'n va separar el grup de *L'Opinió*, al qual se sumava Josep Tarradellas. Els escindits van crear el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE), dirigit per Lluhí Vallescà.

lència, la qual cosa –juntament amb la depressió dels anys trenta– explica la decepció de la classe obrera.

Durant aquell any el Parlament de Catalunya va aprovar l'Estatut interior, la Llei municipal, que exigia que hi hagués eleccions locals aviat, i la Llei de conflictes del camp, que n'establia una regulació provisional fins a l'aprovació d'una llei definitiva que respongués a les reivindicacions de la Unió de Rabassaires (Balcells, 1992: 129). En l'article 20 del títol III de l'Estatut interior de Catalunya, del 25 de maig de 1933, es reconeixia el dret al vot de les dones catalanes: «La Llei regularà l'exercici del sufragi sobre la base de la igualtat entre els sexes i determinarà les incapacitats i incompatibilitats per a ésser Diputat» (Pitarch, 1977: 453).

Al novembre de 1933 se celebraven eleccions generals, convocades per Niceto Alcalá Zamora. Foren els primers comicis en què hi va haver sufragi universal<sup>24</sup>. La victòria fou de les dretes, essent aquesta ben àmplia a Espanya<sup>25</sup>. A Catalunya, la Lliga Catalana aconseguia els seus millors resultats dins la República, mentre que la coalició AC-PNRE o les candidatures de BOC i PSOE van ser un fracàs; hi augmentava l'abstenció ciutadana.

Aquests resultats, i la mort de Francesc Macià el dia de Nadal, van fer que el seu successor a la Presidència de la Generalitat constituís una coalició de govern d'esquerres, en què hi hagué ERC, AC, PNRE i la USC, mentre que la Lliga Catalana quedava relegada a l'oposició. Lluís Companys establia el mateix front per a les eleccions municipals, de gener de 1934. Davant d'aquests resultats i en senyal de protesta, la Lliga Catalana es va retirar del Parlament de Catalunya.

D'altra banda, el Partit Republicà Radical Socialista Català (PRRSC), que no havia celebrat l'assemblea constitutiva fins al maig de 1933 –data en què Marcel·lí Domingo en fou nomenat president honorari, mentre Nogués i Biset es féu càrrec de la presidència efectiva– es concentrava gairebé exclusivament a les terres de l'Ebre i al Camp de Tarragona. Al Baix Ebre-Montsià fou sempre la primera força d'esquerres, també a les eleccions generals de 1933 (Carod-Rovira, 1989: 101). A Barcelona es va celebrar l'Assemblea de constitució del PRRSC. En representació del Comitè local de Tortosa hi assisteixen Primitiu Sabaté, Ramon Martí i l'alcalde Joan Benet (*Vida T.* 299, 20-v-1933, p. 7). D'altra banda, el diputat d'Unió Democràtica de Catalunya, el Sr. Carrasco i Formiguera, dissertava a la Sala Mozart de Barcelona, sobre la defensa del «catolicisme» i el «nacionalisme» del poble català davant la Llei de congregacions i ordes

24 La primera vegada que les dones de l'Estat espanyol van participar en una consulta electoral va ser en el plebiscit per l'Estatut d'Autonomia d'Euskadi, el 1933 (...). En les eleccions generals hi hagué un total de tretze candidates catalanes, xifra relativament important si es té en compte que en les posteriors eleccions de 1936 no se'n va presentar cap. (Carré i Llinàs, 2008: 159)

25 Segurament el vot femení, i en especial el catòlic, tingué la seua repercussió en aquest triomf dretà.

religiosos (*Vida T.* 301, 3-vi-1933, p. 8). I també a Barcelona es duia a terme un Congrés de Joventuts de la Lliga Catalana, a la qual assistiren en representació de Tortosa, Josep M. Cartes i Rafel J. Sàlvia (*Vida T.* 301, 3-vi-1933, p. 8). Tot i la participació d'AC en el govern català, la realitat fou que a les terres de l'Ebre es tractava d'un partit pràcticament desconegut. Per això, la revista *Vida Tortosina* primer –durant uns mesos des del mes d'octubre de 1930– i el quinzenari d'*Acció* després –a partir de 1933– n'actuaren com a portaveus, a fi d'enfortir-ne la dinàmica a Tortosa.

Al gener de 1934, la Lliga Catalana es veié relegada a l'oposició en el Govern de Catalunya malgrat els resultats obtinguts en les eleccions municipals, com ja havia succeït en les generals davant la coalició d'esquerres, per la qual cosa optà per retirar-se del Parlament. Blai Català explicava que, des de *La Veu de Catalunya*, s'afegia a la campanya de desprestigi del Parlament català, el desprestigi de l'Ordre Públic, que també depenia de la Generalitat: «Valdre's d'una campanya difamatòria de l'Ordre Públic per a justificar una retirada del Parlament, és fer un greuge a Catalunya... A despit de la derrota electoral, la Lliga comet un delictes contra el bon nom de Catalunya» (*Vida T.* 338, 17-ii-1934, p. 4). El Parlament català va aprovar per unanimitat la *Llei de contractes de conreu*, mentre la Lliga Catalana se n'absentava en el moment de la votació. Ferran Farran criticà l'actitud antipatriòtica de la Lliga, els quals havien titllat la Llei de contractes de conreu com a demagògica i defectuosa, i havien acudit al Tribunal de Garanties espanyol a fi que la deroguessen (*Vida T.* 348, 28-iv-1934, pp. 7-8).

Des de *Vida Tortosina* es donà ple suport al Govern català i, en l'article «Per la Pàtria» (*Vida T.* 354, 9-vi-1934, p. 20), sense signar, es deia que aquells dies s'havia intensificat l'ofensiva del centralisme contra Catalunya, per la qual cosa calia estar al costat del Govern català. «En aquests moments, s'està, potser decidint la sort futura de la nostra pàtria». El president de la Generalitat s'adreçava al poble i recomanava ordre, serenitat i disciplina. *Vida Tortosina* dirigí un telegrama de confiança al president de la Generalitat (*Vida T.* 348, 9-vi-1934, p. 43) davant els abusos que el Govern Samper infligia aleshores a l'autonomia catalana (*Vida T.* 354, 9-vi-1934, p. 41).

Arran dels Fets d'Octubre del 34, la major part dels qui formaven el Govern de Catalunya i el Parlament català foren empresonats i la Generalitat es va trobar en una situació d'interinatge, a la qual s'havia de cercar, entre tots, una solució definitiva. Calia fer un front comú dels partits polítics catalans a fi de vetllar pel manteniment de l'Autonomia de Catalunya. Així, en l'editorial «Cal pensar en Catalunya» (*Vida T.* 372, 27-x-1934, pp. 1-2), s'exposava que «ara cal tenir els ulls fits en la salvació i el ressorgiment de Catalunya, per això cal deixar les disparitats polítiques dels partits netament catalans». I s'afegia: «cal desconfiar dels partits no catalans o anticatalans que ara tenen el poder en usdefruit» –es referien a la imposició des de Madrid de lerrouxistes i gent de la CEDA<sup>26</sup>

<sup>26</sup> La Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) es constituïa els primers mesos de 1933.

en la major part dels ajuntaments catalans, mitjançant les «comissions gestores» formades pels regidors de la dreta o bé la figura del «gestor únic», com a Tortosa, en cas de no tenir-ne cap representant en el consistori municipal.

### 2.3.3. Política local

En relació amb les eleccions generals de novembre de 1933 sabem, a través de la secció «La comarca» (*Vida T.* 328, 9-xii-1933, p. 12), que Unió Ciutadana fou una coalició de dretes per la circumscripció de Tarragona i que obtingué cinc diputats electes: Casabó, Mullerat, Vilella, Bau i Palau<sup>27</sup> –amb un èxit esclatant a Santa Bàrbara. I pel que fa al pacte d'esquerra, en la secció «La ciutat» (*Vida T.* 328, 9-xii-1933, pp. 17-18), hom parlà de la coalició entre Acció Catalana Republicana (ACR), el Partit Republicà Radical Socialista, l'Agrupació Socialista, ERC i Centre Obrer de Corporacions en el Front Únic d'Esquerres a Tortosa.

D'altra banda, Guillem de Montcada es queixava que Ventura i Gassols, en un míting al Cine Doré, havia dit que «A Tortosa no s'ha sentit el catalanisme perquè els d'*El Pueblo* no han fet que se sentís», tot ignorant la tasca realitzada fins aleshores per ACR i per *Vida Tortosina* (*Vida T.* 273, 19-xi-1932, p. 6). Aquesta crítica cap a l'esquerra tingué d'alguna manera la resposta per part del jovent. Fet i fet, fou aleshores quan es constituí la Joventut de la Lliga Comarcal Republicana de Tortosa, essent-ne el president Josep M. Cartes i Yerro, R. J. Sàlvia, el secretari i, Lluís Climent i Cirujano, el vicesecretari (*Vida T.* 300, 27-v-1933, p.12).

ACR, que s'expandia i havia establert noves delegacions al raval de Jesús i a l'Ametlla de Mar entre altres poblacions de les terres ebrenques, féu entrega a l'Ajuntament d'unes instàncies en què es demanava que les eleccions següents foren celebrades pel sistema proporcional. L'Ajuntament, però, en rebutjà la demanda (*Vida T.* 300, 27-v-1933, p. 12), que des de *Vida Tortosina* s'entengué com un error de l'alcalde Joan Benet Piñana, perquè els republicans tortosins ho havien fet constar en el seu programa electoral.

Arran de les eleccions municipals de gener de 1934, en l'editorial «El nou Ajuntament» (*Vida T.* 337, 10-ii-1934, pp. 1-2), s'afirmava que si Joan Benet Piñana fou el primer alcalde de la II República espanyola, l'Ajuntament que presidia ara Josep Berenguer i Cros<sup>28</sup> era el primer de l'Autonomia catalana -tots dos pertanyents al PRRSC<sup>29</sup>-. *Vida Tortosina* hi va ressaltar l'actitud ferma de Josep Berenguer pel que fa a la llengua i deia que «ha proclamat l'Autonomia en decretar la llengua catalana com a única oficial en tots els actes municipals», a més d'acordar de celebrar un curs de català per a tots els empleats de l'Ajuntament. En la nova secció «Del municipi», s'hi presentava el Consistori: conseller en cap i Finances, Josep Berenguer i Cros; conseller-regidor primer, Governació i Cultura, Ernest Tudó d'Esteve; conseller-regidor segon i Obres Públi-

27 Cf. Josep Ferran Bel (2013: 91-126).

28 Josep Berenguer Cros havia estat prèviament el director d'*El Pueblo*.

29 Domènec Piñana és nomenat president del PRRSC i Joan Adell, el secretari (*Vida T.* 340, 3-iii-1934, p. 14).

ques, Joan Benet Piñana; conseller-regidor tercer, Agricultura i Monts, Joan Falcó i Colomé, i conseller-regidor quart, Sanitat i Assistència Social, Josep Rodríguez Martínez. La resta de regidors -fins a 20- foren delegats de Mercat, Parc, Cementiri, Bombers, etc. o formaren part de les Comissions «dictaminadores» de l'Ajuntament (*Vida T.* 338, 17-II-1934, p. 7).

*Vida Tortosina*, que es va mostrar partidària de la nova alcaldia des del primer moment, considerà la primera sessió de l'Ajuntament elegit el 14 de gener com «la primera sessió catalanista celebrada per l'Ajuntament tortosí» i l'exalçà per haver fet justícia als màrtirs tortosins de 1640 en renunciar a mantenir els títols de «Fidelíssima i Exemplar» que la ciutat ostentava des de llavors, «uns títols deshonorosos, heretats d'aquells fariseus o traïdors que s'aliaren amb el Comte-duc d'Olivares, botxí a les ordres del borbó Felip IV» (*Vida T.* 340, 3-III-1934, pp. 1-2). Des de la revista s'havia reclamat diversos cops que calia que la ciutat fes un homenatge de reconeixement als màrtirs tortosins que moriren defensant Catalunya -als quals mai no s'havia dedicat cap acte oficial ni cap plaça o carrer de Tortosa- i ara, amb l'actual consistori, això s'aconseguia finalment.

Com a conseqüència dels Fets d'Octubre, l'Ajuntament de Tortosa va patir la imposició d'un gestor únic i administrador de la hisenda, un militant del lerrouxisme. Rafel Alemany s'hi havia ofert voluntàriament, «ploraner i mendicant el càrrec al seu senyor», tot i no tenir les simpaties de l'opinió pública. El seu nom no havia figurat en cap llista de les passades eleccions municipals, ni tan sols en una candidatura independent, i malgrat això, ara n'ocupava l'alcaldia, havent destituït el consistori legítim per ordre governamental. No només els regidors republicans havien estat desposseïts de les funcions a Tortosa, sinó també les minories de la dreta tradicionalista i de la Lliga en el darrer moment, ja que inicialment el Sr. Llasat -regidor tradicionalista- havia substituït Rafel Alemany, però aquesta ordre havia estat revocada per decisió militar i el Sr. Alemany havia tornat a ocupar el càrrec (*Vida T.* 372, 27-x-1934, p. 8). I des de *Vida Tortosina*, malgrat trobar-se en una situació d'estat de guerra i prèvia censura, no s'estigueren de desitjar al Sr. Alemany que «la seva gestió acabi quan més aviat millor, per bé dels ideals democràtics que a tothora defensem» (*Vida T.* 372, 27-x-1934, p. 10).

Finalment, foren clausurats els Centres Obrers de Corporacions de Tortosa i de l'Aldea per ordre militar. I també a conseqüència dels Fets d'Octubre, es confiscava a Tortosa un total de 874 armes (*Vida T.* 372, 27-x-1934, p. 12).

## 2. Campanyes endegades des de *Vida Tortosina*

La revista va engagar diverses campanyes en favor d'alguna causa, arran de l'èxit obtingut amb la de la *Biblioteca Popular*<sup>30</sup> a Tortosa, amb l'objectiu de «culturitzar» la comarca. Es creà una Comissió organitzadora

<sup>30</sup> Joan Escoda, un dels col·laboradors de *Vida Tortosina* i director de l'Escola Montessori a Tortosa, fou el principal impulsor de la Biblioteca Popular, juntament amb els germans Fernando i Gregori Suárez de Figueroa, segons Carles Sánchez Pastor. Aquest li va dedicar un article de comiat quan Escoda retornà a Barcelona (*Vida T.* 112, 12-x-1929, p. 2).

de la futura biblioteca i es va proposar la unió de tots els intel·lectuals tortosins per a donar-li suport (*Vida T.* 33, 29-iii-1928, pp. 1-2). Finalment, el dia 1 de juliol de 1928 fou inaugurada al c. Reus, essent membres del patronat Mn. Manyà, Francesc Mestre i Noé, l'advocat Josep Berenguer, Ricard Climent i la professora de l'institut local, Lucinda de Arana (*Vida T.* 75, 24-i-1929, pp. 8-9). Sembla, però, que hi hagué interessos particulars que pretenien fer-la fracassar, per la qual cosa sorgien articles en defensa de la biblioteca com els de F. Mayor Domingo o de Jordi Guay. Carles Sánchez Pastor va aprofitar la celebració del segon aniversari de la biblioteca per acusar el patronat de no haver-hi fet res. I en el núm. 169, exposà que calia aclarir-ne la situació, ja que s'havia anunciat la creació d'una biblioteca pariona a càrrec de la Diputació de Tarragona, i parlà obertament d'una possible destitució (*Vida T.* 169, 22-xi-1930, pp. 1-2). Una altra iniciativa del rotatiu en aquesta mateixa línia fou la publicació d'un qüestionari sobre l'interés per la cultura dels tortosins, que va ser respost per diverses personalitats locals, les opinions de les quals foren també publicades en la revista (Domènec Piñana i Homedes, exalcalde de Tortosa; Manuel Beguer Piñol, director de la revista *La Zuda*; Frederic Mayor Domingo, etc.).

El 1928 es va iniciar una nova campanya de la revista en favor de la *Diada del Llibre* a Tortosa, refermada per Carles Sánchez Pastor en el núm. 70. I en l'editorial del núm. 110 (*Vida T.* 110, 28-ix-1929, pp. 1-2), es demanava la col·laboració no només dels llibreters per al dia set d'octubre –la Llibreria Viladrich publicà el descompte d'aquell dia a *Vida Tortosina*– sinó de les entitats que es poguessen encarregar d'organitzar algun acte o conferència, i es referien en concret a l'Ajuntament, l'Ateneu de Tortosa, l'Associació de Premsa i el Centre Cultural de Remolins. Finalment, Jordi Guay explicava que el primer any en què es va celebrar aquesta festa fora dels àmbits educatius, havia consistit només a muntar parades al carrer per part d'algunes llibreries i n'informava de l'èxit de les vendes, a través d'una entrevista als llibreters Viladrich, Sapeira i Voltes<sup>31</sup> (*Vida T.* 112, 12-x-1929, pp. 13-14). La segona Diada del Llibre a Tortosa se celebrà el 7 d'octubre de 1930, per la qual cosa es feia una crida a totes les entitats culturals i llibreries de Tortosa a través de l'editorial corresponent al núm. 161. Es proposava que, des de diverses entitats col·laboradores, es compressen llibres per a ésser repartits entre els infants d'ambdós sexes que haguessen mostrat un major aprofitament de la lectura; a més, que els autors tortosins signessen les obres en les llibreries de Tortosa, les quals havien de realitzar aquell dia un descompte del 10% del preu habitual.

En l'editorial «Per nostra història i per nostra llengua», Manuel Beguer Piñol explicava la proposta d'Enric Bayerri de crear una *Acadèmia tortosina* i la necessitat de depurar el tortosí, amb una clara al·lusió a la normativització duta a terme per Pompeu Fabra i adoptada com a oficial per l'IEC. L'opinió de Beguer era representativa d'un sector de la

31 El senyor Claudi Viladrich explicava que s'havien venut uns 300 llibres en el seu establiment, una seixantena dels quals eren en català. I l'èxit de vendes d'aquell 1929, a Tortosa, havia estat *Les Dictadures* de Cambó. Pel que fa a la premsa local, deia que Marcel·lí Domingo, Mestre i Noé i Manuel Beguer eren pràcticament els únics que tenien llibres destinats a la venda (*Vida T.* 112, 12-x-1929, pp. 13-14).

població tortosina que considerava el parlar tortosí com el més genuí i que, en conseqüència, s'allunyaven de les propostes fabrianes (*Vida T. 63*, 1-xi-1928, pp. 1-2). Beguer parlava de diverses seccions dins de la hipotètica Acadèmia tortosina, tot emmirallant-se en la tasca duta a terme per la Societat Castellonenca de Cultura: la filològica, la d'estudis històrics i, una tercera filosòfica-pedagògica i de cultura general. En «De nostra història i nostra llengua» (*Vida T. 67*, 29-xi-1928, p. 5), F. Mayor Domingo va manifestar l'adhesió a la proposta de crear un organisme dedicat a la depuració i l'estudi de la història i de la llengua de Tortosa. El director de la revista desitjava que s'anomenés Institut d'Estudis Tortosins, el qual es constituïria amb les personalitats més indiscutibles en història i lingüística de la comarca, amb la idea de netejar la llengua de barbarismes i fixar les regles precises per les quals s'haurien de regir, a més de construir una Història de Tortosa. Aquest tema va provocar el debat i la polèmica en la major part de la premsa local, tot i que fou un projecte que finalment no es va dur endavant.

Una altra proposta de Jordi Guay i secundada per la revista, fou la promesa de celebrar a Tortosa la Festa de les modistes o de les «llucietes», com es feia a Barcelona. Finalment, pel desembre de 1929 se celebrava per primer cop la *Diada de la modista* a Tortosa –que se celebrà també els anys posteriors– amb una missa oficiada pel bisbe Félix Bilbao i, a la nit, un gran ball al cinema Doré (*Vida T. 122*, 21-xii-1929, pp. 6-10).

Hi hagué encara altres iniciatives durant la primera etapa de la revista. F. Mayor Domingo, en l'article «Una caritat» (*Vida T. 83*, 21-iii-1929, p. 4), va demanar la col·laboració de tots els tortosins, mitjançant una recaptació popular, a fi d'ajudar l'Hospital de la Santa Creu i, molt especialment, l'asil que en depenia. I en l'editorial *El Nadal del malalt* (*Vida T. 119*, 30-xi-1929, p. 1-2), s'obre una subscripció per garantir-ne la celebració a l'Hospital de Jesús, campanya que fou mantinguda en els anys successius, i que comptava amb la col·laboració de les modistes tortosines, que el dia de Santa Llúcia anaven recaptant en favor de l'Hospital pels carrers de la ciutat. La preocupació per l'*Hospital de la Santa Creu*<sup>32</sup> fou una constant de la revista; es demanaven aportacions en metàl·lic i en espècies, fins i tot com a crides de la revista: «*Ciudadà? Què no pots fer res pel nostre Hospital? T'equivoques: uns cèntims d'almoina setmanal de cada ú poden fer moltes pessetes. Si tothom no pot viure a la plaça, tothom pot prendre-hi el sol*». (*Vida T. 210*, 5-ix-1931, pp. 1-2). A més, per a la campanya de 1932, es va preparar un festival al Cinema Doré, amb la Rondalla dirigida pel mestre Puig, l'Orquestrina Ripoll i la massa coral La Tortosina –antiga i tradicional representació de l'art d'en Clavé (*Vida T. 277*, 17-xii-1932, p. 19). I la mateixa capta de les «llucietes» es dugué a terme durant el mes de desembre de 1933, al costat de tota una programació de festes organitzades per la Mutualitat de l'Art de l'Agulla per a celebrar la Diada de la Modista (*Vida T. 328*, 9-xii-1933, p. 3).

32 En relació amb l'Hospital de la Creu, s'iniciaren un seguit d'articles en què es denunciava que l'advocat tortosí Josp Francesc de Paz i Martí, en morir sense descendència, havia llegat tots els seus béns a l'Hospital –administrat per l'Ajuntament– segons el seu testament (1895); aquest, però, mai no els havia rebut; i des de la revista es preguntaven què havia passat amb l'herència i s'hi aportà documentació original a fi d'esclarir els fets.

G.N[...] en l'article «Tortosa i el teatre» (*Vida T.* 115, 2-xi-1929, pp. 2-3), es queixava que una ciutat com Tortosa, amb uns 35.000 h de dret segons el padró municipal, no tingués un teatre en condicions, ja que el Teatre Principal romania tancat i necessitava reformes urgents; per això, *Vida Tortosina* emprengué una nova campanya a fi d'aconseguir, en un termini no massa llarg, un teatre que funcionés amb normalitat a Tortosa (*Vida T.* 118, 22-xi-1929, pp. 1-2). D'altra banda, uns mesos després, i arran de l'editorial «Arxiu fotogràfic de la ciutat» (*Vida T.* 128, 1-ii-1930, pp. 1-2), s'hi inicià una nova campanya de recollida de fotografies de la ciutat perquè els descendents tortosins poguessen saber i reconstruir la història de Tortosa amb imatges. Així, es pretenia que, amb la col·laboració de tots els lectors, se'n fes una exposició per les festes de la Cinta de 1930.

En termes estrictament polítics, des de la revista també es va seguir la campanya per l'alliberament dels presos polítics catalans de la Dictadura. En «Per l'amnistia catalana» (*Vida T.* 137, 5-iv-1930, p. 2), es demanava que les entitats tortosines enviessin telegrams i targetes postals a Madrid sol·licitant-ne l'alliberament. I en el mateix núm. 137, es pregava la col·laboració de la dona tortosina mitjançant una crida perquè hi signés un manifest, que el President de la Diputació, Joan Maluquer i Viladot, lliuraria a la Presidència del Consell de Ministres: «*Dones tortosines: Per la pau i l'alegria de les nostres llars, passeu a signar el vostre manifest, a la Llibreria Viladrich, demanant l'amnistia per a tots els catalans*».

I F. Ribera i Font proposava que s'organitzés a Tortosa el *Dia de la Bandera Catalana* a fi d'aconseguir que s'aixequés la prohibició d'hissar-la, que encara era vigent des del RD de l'any 1923 (*Vida T.* 137, 5-iv-1930, pp. 5-6).

Després de desdir-se com a portaveu d'Acció Regionalista, *Vida Tortosina* va continuar la tasca iniciada amb les campanyes i, en la segona etapa de la revista, foren molt habituals les proclames i consignes fetes a la manera de crida o d'eslògan publicitari<sup>33</sup>. O bé quan es féu campanya *pro amnistia*: «*Demanem amnistia per als presos i exiliats polítics i socials*». «*Demanem que En Francesc Macià pugui tornar, ben lliure, a Catalunya*».

Fet i fet, en el número extraordinari que s'elaborà per a celebrar el tercer aniversari de *Vida Tortosina*, es va dedicar un article a la figura de Francesc Macià, home profundament admirat i respectat des d'aquesta revista, i a proclamar la injustícia del seu exili:

Francesc Macià, el patriota digníssim, el català que per sobre de tot ha considerat sempre la Pàtria oprimida, l'ha estimada i l'ha servida, era un nom—aquest nom-símbol que ha esdevingut universal pel seu exili

33 «VIDA TORTOSINA no és política però sí patriòtica. El patriotisme, ara i sempre, és un deure sagrat i nosaltres el complim». «Gairebé totes les vil·les o pobles de la nostra comarca han hissant la bandera catalana a llur Ajuntament. Tortosa, la capital, encara ho ha de fer». «Esportiu: Ajunta a la teva causa la causa de Catalunya». «Esport i cultura han d'ésser inseparables». «Estimeu Catalunya, estudiant la seva gloriosa Història». «Tot ciutadà digne i honrat figura en les rengles del catalanisme». «Llegiu llibres catalans». «Dir-se catalanista és molt fàcil. ésser-ho és quelcom més difícil».

valent i ple de civisme i per la patriòtica acció de Prats de Molló— que no podia mancar en el nostre extraordinari d'enguany (ja que quan manaven els bàrbars del 23 no ho podíem fer), que aspira a ésser, com de costum, el compendi anual de la nostra tasca arreu de les comarques de l'Ebre. (...) Cal que ens dolguem -i protestem amb tota la vigoria de la gent jove- de que aquest patriota no pugui encara, entrar lliurement a Catalunya, la terra *aimada*, i hagi de romandre solitari, pensant sempre en la Pàtria, esperant, esperant... Però Macià no vol mitges tintes. Ell vindrà quan plagui a la seva voluntat i ningú li torbi l'entrada a Catalunya ni li barri el pas. (*Vida T.* 158, 6-ix-1930, pp. 10-11)

Altres campanyes endegades per *Vida Tortosina* es troben en relació amb el fet de conscienciar els tortosins que havien de *votar a les eleccions legislatives*: «*Tortosí: Pensa que el teu vot pot decidir el benestar de la ciutat*». «*Ciudadà: Ja has comprovat si tens vot a les llistes electorals?*». Es parlava del camí cap a la «normalitat», amb la celebració de la *Diada de Catalunya*<sup>34</sup>, o bé donant suport a la reobertura del *Centre de Dependents de Barcelona* (CADCI).

A partir del núm. 170, el missatge de necessitat d'un canvi de règim era ben clar: «Catalunya no obtindrà mai la seua llibertat dins de la monarquia!». «Dictadureta -estil Berenguer- o Dictadura -estil Anido—. Heus ací les úniques solucions que ens ofereix la monarquia». «25.110'73 ptes. diàries -1.646'28 ptes. cada hora— ens costa a tots els ciutadans mantenir la monarquia. Heus ací una raó més a favor de la república».

La revista va obrir una nova campanya de suport a l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. En l'article «Catalunya endins» (*Vida T.* 160, 20-ix-1930, pp. 9-10), E[...] defensava que l'escola i l'església foren catalanes i recomanava que els lectors ingressessen a les llistes de l'Associació Protectora; a més, exposava que calia refer la Biblioteca Popular a base de llibres catalans, i que s'hi organitzessen cursets i concursos de lectura i escriptura. I en l'editorial corresponent al núm. 165, es deia que aquesta Associació patriòtica i cultural havia représ el camí d'abans del 14 de setembre de 1923 i que per tot Catalunya s'havien reorganitzat les delegacions i se'n creaven de noves. Per això, des de la revista es demanava que també es restablís a Tortosa i se'n féu una crida als antics socis i nous patriotes (*Vida T.* 165, 25-x-1930, pp. 1-2). A partir del núm. 166, corresponent a l'1 de novembre de 1930, la portada de la revista inclogué una imatge de l'Associació Protectora amb una llegenda que contenia la pregunta: «Ja sou de l'Associació Protectora de l'Ensenyança

34 «**L'11 de setembre**: Després de sis anys de persecució i d'interrupció, dijous vinent es commemorarà solemniament la data gloriosa que féu immortal a Rafel Casanova. Catalunya -com si no hagués passat res- aprofitant la mica de llibertat que gaudim mentre esperem la «normalitat», en manifestació imponent i amb l'Ajuntament de Barcelona -cap i casal- al davant, retrà el tribut anual al màrtir de les llibertats catalanes. La benemèrita «Unió Catalana», en nom propi i en el d'innombrables entitats polítiques i culturals -entre les que hi figuren la Delegació d'Acció Catalana, a Tortosa, i Vida Tortosina-, oferirà una monumental corona de flors que serà col·locada al peu del monument de la Ronda de Sant Pere. Per primera vegada, Tortosa complirà el seu deure de ciutat catalana».

Catalana?», a fi d'animar el lector a fer-se'n soci. Cada dia n'augmentava el nombre de socis i es van anar estenent delegacions per tot Catalunya com les d'Ulldecona, Santa Bàrbara, Xerta, etc., excepte a Tortosa –on tampoc no hi havia cap escola on s'ensenyés el català.

D'altra banda, davant les possibles eleccions legislatives de l'1 de març de 1931, s'inicià una campanya de suport a l'*abstencionisme*: «Quan se us parli d'eleccions, parleu vosaltres primer de legalitat i sinceritat.». «Quan se us demani el vot per a un candidat, exigiu-li la fulla de serveis a la democràcia i la ciutadania». «Català: Aconsella als bons patriotes l'abstenció en les properes eleccions».

Finalment, se'n dugué a terme una altra en favor de l'*Estatut d'Autonomia*<sup>35</sup> –essent *Vida Tortosina* dels pocs rotatius que va aprofundir sobre aquesta qüestió a Tortosa–, tot informant el lector sobre el significat i la importància d'aquest per a Catalunya, de cara al plebiscit del dia 2 d'agost de 1931:

Es publica l'Estatut d'Autonomia -codi suprem de les nostres llibertats- i ha obtingut una acollida magnífica per part del nostre poble. Catalunya parla i demana els seus drets. Les Corts Constituents de la República tenen l'obligació de donar-los-hi (...) L'Estatut representa la delimitació de funcions entre l'Estat Central i Catalunya, i la preparació de la Constitució interior catalana que ens hem de donar nosaltres mateixos més tard (...). Com a tortosins, veiem en ell el ressorgiment de la nostra comarca, avui esborrada per artificiositat «provincial». Com a republicans, el tenim com a salvaguarda invencible de la República. Com a homes, el considerem caixa segura dels nostres drets i les nostres llibertats. (*Vida T.* 203, 18-vii-1931, pp. 1-2)

J. Cachot i Lluís, entre altres homes de les terres ebrenques, com Alfred Gilibert i Punsoda, J. Brull i Pujol, o Josep Jardí i Porres, es posicionaren a favor de l'Estatut. I Carles Sánchez Pastor, a «Notes breus sobre l'Estatut de Catalunya» (*Vida T.* 203, 18-vii-1931, p. 16), en parlar de l'obligació de tots els tortosins d'anar a votar, afirmava que «Tortosa ha estat fins ara ofegada pel provincianisme que tant de mal ens ha fet» i que la futura estructuració de Catalunya havia de reportar la reestructuració de la comarca del Baix Ebre i de la capital: «La nostra comarca junyida i espoliada per la província artificiosa». Sánchez veia la possibilitat de l'engrandiment i l'enriquiment de la comarca, «tot annexionant-se terres que, essent forasteres, viuen amb ella, pensen com ella i parlen com ella -quin esperit perspicaç no ha vist pròxima la demanda d'annexió de tot el Baix Aragó a Catalunya?». L'articulista demanava el vot per al 2 d'agost, amb la mateixa empenta que per al 12 d'abril i el 28 de juny de 1931: «llavors es votà per la República i per Catalunya. Ara s'ha de votar per la nostra llibertat».

Segons l'editorial «L'únic deure de l'hora actual» (*Vida T.* 204, 25-vii-1931, pp. 1-2), tothom havia de donar suport a l'Estatut, des dels tradicionalistes a l'extrema esquerra de Tortosa, però també totes les so-

35 Des de la secció «Altaveu» es deia que ignoraven si a Tortosa interessava o no l'Estatut de Catalunya perquè tret d'*El Pueblo* i *Vida Tortosina*, cap més diari local no en va parlar (*Vida T.* 203, 18-vii-1931, p. 14).

cietats i tots els ciutadans<sup>36</sup>. I les consignes eren (dins el mateix núm. 204): «L'Estatut és la llibertat dels catalans. Tu que ets català, tu que vols nostra llibertat, vota'l». «Català: Cal votar l'Estatut per conquerir la teva llibertat». «Qui no voti a favor de l'Estatut, no mereix dir-se català». «Votar l'Estatut de Catalunya és la consolidació de l'ordre públic». «L'Estatut no és obra de cap partit; és l'obra de tots els catalans. No n'hi ha prou d'estar-hi d'acord; l'única conformitat eficaç és votar-lo». «Ciutadà: Si ets republicà tens obligació de votar la llibertat de Catalunya».

L'èxit de participació i d'adhesió del poble català a l'Estatut fou abassegador, com sabem. I *Vida tortosina* aprofità l'ocasió per parlar de l'actitud de la Lliga Regionalista davant el plebiscit, que considerava molt debilitada: «Esperaven que l'Estatut tingués algun petit defecte per a no votar-lo –no han tingut més remei que acceptar-lo i defensar-lo. *La Veü*, cada dia més dèbil i moribunda, va poder demostrar, una vegada més, la seva mala fe i el seu catalanisme rovellat» (*Vida T. 204*, 25-vii-1931, p. 10).

Les crides, consignes i els eslògans de la revista van disminuir en assiduïtat durant la tercera etapa. En aquesta, *Vida Tortosina* inicià una nova campanya de solidaritat amb els *nacionalistes bascos* perseguits pel centralisme i se'n protestà sense mirar de quina ideologia eren «Són nacionalistes i prou!». Joan Quintana recordava que quan es fundà *La Reixa*, els socis de la qual eren perseguits per la causa catalanista, cercaven ajuts i feien subscripcions per alleugerir les penes dels màrtirs de l'ideal, sense esbrinar ni tenir en compte si eren de dretes o d'esquerres. Especialment el seu director –explicà– anava a trucar a portes que poguessen ajudar-lo a alliberar presos nacionalistes o portar-los un consol en qualsevol forma (*Vida T. 298*, 13-v-1933, p. 6).

Una altra de les campanyes de *Vida Tortosina* fou la de donar suport al *Museu-arxiu municipal* per tal de fer-lo arribar als més joves. Per a la revista, el Museu-arxiu de la ciutat era un element indispensable per a fomentar la cultura del poble tortosí i es demanava a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament i al Consell local Escolar, que es preocupessin d'organitzar-hi visites col·lectives i des d'allí ensenyar als nois a «estimar les tradicions pairals, a respectar la Història i a fomentar la cultura» (*Vida T. 304*, 24-vi-1933, p. 9).

D'altra banda, *Vida Tortosina* dóna suport al *Segell Pro Infància*, que havia endegat la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat. Es tractava de promocionar una vacuna per a evitar la tuberculosi, que causava estralls entre la població infantil. També es feien recomanacions de profilaxi i d'higiene mitjançant cartells, metges, ràdio, premsa,

36 En preparar-se el plebiscit, *Vida Tortosina* va publicar el Manifest de Francesc Macià sobre l'Estatut d'Autonomia, en què cridà a participar en el referèndum a tots els regidors de tots els ajuntaments de Catalunya i a tots els ciutadans sense distinció d'estament, de credo polític ni de tendència social (*Vida T. 204*, 25-vii-1931). La revista també reproduí íntegrament els 52 articles que constitueixen el projecte d'Estatut d'Autonomia en un suplement del núm. 204.

és a dir, una mena de croada d'higiene social a fi de conscienciar-ne la població (*Vida T.* 328, 9-xii-1933, p. 7).

Amb Josep M. Morató com a director, la revista va organitzar i promoure un *Curs d'alimentació i pràctiques de cuina*, que comptà amb el suport de Palestra<sup>37</sup>, PRRSC, mestres de les Escoles Nacionals i Municipals i l'adhesió del Centre Català Republicà i de l'Ateneu. El curs anava adreçat a la dona tortosina i a les noies de les esmentades escoles i s'havia de desenvolupar en 10 lliçons, impartides per professorat de la Secció d'Ensenyament Domèstic de la Generalitat (*Vida T.* 348, 28-iv-1934, p. 9). La conferència inaugural, el 4 de juny de 1934, sobre «Economia Domèstica» era duta a terme a l'Ateneu per Concepció Farran, la qual dirigí el curset que fou executat pel mestre de cuina Joan Vila. Aquesta nova campanya originà l'edició d'un número extraordinari dedicat a la dona, el 354 (*Vida T.* 352, 26-v-1934). D'altra banda, també es va desenvolupar una lliçó de cuina adreçada a homes (*Vida T.* 354, 9-vi-1934, p. 43).

Finalment, es produí un cert canvi en el tipus de crides que es feren des de la revista amb la nova direcció, d'una promoció molt més breu i directa de la revista mateixa (núm. 343), tot desapareixent les crides i eslògans anteriors. Així: «*Vida Tortosina*, setmanari catalanista de cultura i de civisme. Subscriuiu-vos-hi». «Els dissabtes no deixeu de comprar *Vida Tortosina*». «*Vida Tortosina* es ven als quioscos del carrer de Reus i Cervantes». «Llegiu *Vida Tortosina*». «*Vida Tortosina* publicació catalana cent per cent. Llegiu-la!». «Ja sou subscriptors de *Vida Tortosina*?». «Protegiu la premsa catalana».

### 3.1. «La batalla per la llengua»

S'inicià una nova campanya des de *Vida Tortosina* en defensa de la llengua i la seua unitat, a partir del núm. 132, que anomenaren *La batalla per la llengua*. Aquest cop, però, es féu a través de missatges clars i contundents i amb la finalitat de conscienciar-ne el lector mitjançant l'anunci publicitari, com els que havia fet fins aleshores la revista per a publicitar-se ella mateixa. Així, s'iniciava un seguit de crides, eslògans, sentències, etc. dirigits a atraure l'atenció del lector en què s'aportava un missatge, destacat gràficament gràcies a un marc i una lletra de gran-

37 A través de *Vida Tortosina* es dona a conèixer a les terres de l'Ebre el projecte cívic i cultural de Palestra, autodenominada organització Nacional de la Joventut Catalana, és a dir, una entitat creada per a formar els joves del seu temps: «Promoure un moviment de la joventut catalana, amb tota l'activitat i l'empenta de la gent jove, per al seu propi millorament en tots els aspectes, moral, intel·lectual, social i físic, i desvetllar el seu interès per a totes les causes nobles. També -que sigui un moviment de joventut, amb tota la fortitud, optimisme i esperit combatiu que la caracteritza. Per això l'entitat que ens aplega porta el nom clàssic de Palestra, el lloc on s'aplegaven els atletes per a lluitar i on esperem que s'aplegarà ara el nostre jovent per entrenar el seu esperit i sostenir els seus ideals, sotmès a la contenció que evita desfogaments estèrils i amb la disciplina que escau a la moderna joventut educada en l'esport (...)»

L'entitat es proposa fer conèixer la nostra terra, la seva llengua, la seva història i la seva cultura a les noves promocions, propagar l'ús de la nostra llengua i difondre tot el que sigui nostre, des de les manifestacions espirituals als productes materials. A aquest fi prepara una vasta i sostinguda campanya de conferències i cursets per tot Catalunya, converses, cercles d'estudis i debats, publicacions, etc.» (*Vida T.* 148, 28-vi-1930, p. 9).

dària diferent a la del cos del rotatiu, o bé amb la lletra en negreta o cursiva i distinta tipografia, com:

### La batalla de la Llengua

*Heus ací un bell mot d'ordre: tots els catalans l'han d'obeir, tots han d'integrar l'estol imponent dels conjurats a fer una qüestió de principi l'acceptació del català com a idioma bàsic en tots els actes de la vida individual i col·lectiva. Retrògrad o progressista, individualista o col·lectivista, creient o escèptic, tradicionalista o futurista, bèl·lic o pacifista, demòcrata o ... tot català té el deure d'ingressar a l'estol únic dels cinc milions de ciutadans que reclamen un dret que en l'actualitat tenen ja reconegut tots els homes lliures del món: l'ús integral de la pròpia llengua. (Vida T. 132, 1-III-1930, p. 7)*

En el núm. 134 s'advocava pel model normativitzat de la llengua<sup>38</sup>: «*En el moment actual de depuració lingüística, servir llibres gramaticalment incorrectes a la nostra joventut, fóra imperdonable*» (Vida T. 134, 15-III-1930, pp. 5-6).

I una nova crida des de la revista a la conscienciació dels tortosins apareixia a partir del núm. 138: «*Tortosins! Si algun fill de la nostra terra rebutja la parla dels nostres avantpassats, gireu-li l'esquena. És indigne d'ésser tortosí*». «*Tant si ets home com si ets dona has de tenir ben present que ets fill de Catalunya i que deus honrar la teva pàtria estimant-la i defensant-la. Parla la teva llengua, escriu-la, llegeix en català i treballa perquè els teus germans facin el mateix que tu*» (Vida T. 138, 12-IV-1930, p. 14).

En la segona etapa aparegueren diversos breus dins la secció «Altaveu» a fi d'incidir en la conscienciació del lector sobre aquest tema, a la manera de proclames: «*Llegeix en català; escriu en català; pensa en català. D'aquesta manera compliràs el teu deure i faràs gran la teva pàtria, Catalunya, que necessita el teu amor i el teu esforç*» (Vida T. 178, 24-I-1931, p. 15). «*La ciència pedagògica reclama que s'instrueixi els nois en la llengua que coneixen*» (Vida T. 184, 7-III-1931, p. 14).

I altres crides en què s'incidí en la necessitat que els infants foren educats a l'escola en català, com: «*Preceptes educatius: Si voleu contribuir d'una manera decisiva a la regeneració social de Catalunya, procureu que els infants siguin educats en llur llengua pròpia. Aprenent els nois en català les matèries d'ensenyança, es fan aquestes més clares i assequibles a llur intel·ligència*».

En aquest punt, és important destacar com des de *Vida Tortosina* la interiorització del sentiment catalanista es va plasmar, més que en cap

<sup>38</sup> En aquest punt cal recordar que Fabra, a més de la *Gramàtica catalana* (1918), havia publicat diversos manuals divulgatius sobre ortografia i gramàtica dins la Col·lecció Popular Barcino, com: *Ortografia catalana* (1925), *Les principals faltes de gramàtica (Manera d'évitar-les)* (1925), *Diccionari ortogràfic abreujat* (1926), *La conjugació dels verbs en català* (1927) i *Exercicis de gramàtica catalana. Vol III. Sintaxi (Primera part)* (1928).

altre rotatiu, en la necessitat de conscienciar-ne les terres de l'Ebre, i com l'educació dels fills en català era una de les eines fonamentals per aconseguir-ho. Aquestes consignes tan evidents i tan clares sobre la catalanitat del poble tortosí només es trobaven en aquesta revista, per la qual cosa hi destacà el seu «nacionalisme» per sobre dels altres rotatius catalanistes del primer terç del segle XX<sup>39</sup>.

A més a més, s'hi va iniciar una campanya a fi d'aconseguir *la retolació en català* dels establiments i comerços tortosins, en què s'oferia l'assessorament lingüístic des de la revista mateixa, a més de fer referència al decret del Ministeri d'Instrucció Pública del Govern provisional de la República en el qual s'afirmava que l'ensenyament primari es podia fer en la llengua catalana<sup>40</sup> (*Vida T. 198*, 13-vi-1931, p. 9). I des de la secció «Altaveu», es retreia a l'Ajuntament de Tortosa que encara continués fent els bans i edictes en castellà (*Vida T. 204*, 25-vii-1931, p. 15), la qual cosa fou esmenada posteriorment (*Vida T. 306*, 8-vii-1933, p. 2).

Pel que fa a aquesta mateixa qüestió, Manuel Valldeperes, en «Catalanitzem la ciutat» (*Vida T. 208*, 22-viii-1931, pp. 2-3), explicava que el dictador Rivera havia ordenat el «serratge dels rètols dels carrers», operació amb la qual s'eliminava de manera vexatòria el català. Ara –deia– era l'hora de posar els rètols en català, de la qual cosa s'havia d'encarregar l'Ajuntament de Tortosa, davant la indiferència dels comerciants tortosins: «La negligència, la indiferència dels comerciants dificulta aquesta obra. Per això, és menester que l'Ajuntament actue, perquè és necessà-

39 *Vida Tortosina* ha constituït una de les fonts d'estudi per a la tesi de doctorat C. GOMBAU DOMINGO: *La premsa tortosina en català del primer terç del segle XX*, dirigida pel Tomàs Martínez Romero i Lluís Gimeno Betí dins del programa de tercer cicle: 12612 «Interuniversitari en estudis filològics interdisciplinars (Filologia catalana i afins)» del Departament de Filologia i Cultures Europees de la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana, 2016. Han quedat, doncs, fora de l'abast del nostre estudi les revistes i periòdics catalanistes que tingueren vida a la Terra Alta i a la Ribera d'Ebre i que, possiblement, en alguna d'aquestes publicacions se serviren de crides semblants a les de *Vida Tortosina*. Així, cal esmentar *El Llamp* (1921-1934), fundat a Gandesa per Josep Fornós Benaiges, Agustí Monner Cases, Miquel Álvarez de Ossó, Agustí Ubalde Mañé, Joan B. Manyà i Modest Meix Soldra, i l'efímera successora *Castellania* (1934-1935). A Móra d'Ebre, amb l'arribada del mestre Martí Rouret i Callol, es funda el quinzenal catalanista *La Riuada* (1927-1930) que, juntament amb *Vida Tortosina* i *Tivissa* (1928-1931), foren les millors publicacions culturals sorgides a l'Ebre abans de 1936. Posteriorment, *La Riuada* es convertí en periòdic (octubre de 1930) i queda en mans dels *marcel·linistes*, mentre que Martí Rouret i Artur Bladé s'adherien a ERC i creaven *L'ideal de l'Ebre*, aparegut a la palestra l'1 de febrer de 1931, fins que desapareix després de la sortida de Marcel·lí Domingo d'ERC i de la marxa de Rouret a Barcelona. Finalment, cal esmentar *La Ribera* (1932-1934), fundada per Josep Pinyol Oliva i Ferran Solé Cardona també a Móra d'Ebre, els quals tenien afinitats ideològiques amb Macià; la revista, però, es decanta pel Partit Nacionalista Català, situat entre el catalanisme conservador de la Lliga i l'ERC (Jordi Valls, 2013: 180). Aquest grup ja s'havia separat de *La Riuada* i de *L'ideal de l'Ebre*, en no estar d'acord a ampliar la base del republicanisme tot flexibilitzant aspectes de qüestió nacional i obrint-se a l'obrerisme (Sancho, 2014: 332).

40 Per exemple: «*PER LA NOSTRA LLENGUA. En el desig de facilitar a tots els bons patriotes que volen posar en la nostra llengua els rètols de llurs botigues, anuncis de professions, propagandes, etc. llur tasca catalanitzadora, hem obert unes oficines lingüístiques a la nostra Redacció (Àngel 15, 2<sup>on</sup>) on els seran resolts tots els dubtes i rebran l'orientació necessària. (núm. 198)*». «*Els sentiments es demostren amb fets. Demostra el teu amor a Catalunya usant sempre la nostra llengua. Posa els rètols en català. (núm. 198)*». «*El Govern de la República Espanyola ha honorat la nostra llengua fent-la ensenyar als nois catalans. Tu que ets català, ja tens en la nostra llengua els teus rètols i impresos? (núm. 198)*». «*Per respecte a Catalunya, cal que retolis el teu establiment en català. (núm. 304)*».

ria la retolació en català dels carrers de Tortosa. Ha arribat l'hora, inajornable, de demostrar el que és la nostra terra, amb un acte d'afirmació catalanista i reivindicació catalana».

Pel que fa a la tercera etapa, la revista dugué a terme la campanya de *catalanització* de Tortosa i la comarca, empresa juntament amb Palestra<sup>41</sup>, mitjançant la qual es feia un seguiment dels diferents organismes i comerços que anaven canviant de llengua a l'hora de redactar els comunicats o de retolar els establiments, etc. (*Vida T.* 288, 4-III-1933, p. 8) i, com en l'etapa anterior, se n'oferia el suport lingüístic. També es va felicitar l'alcaldia de Tortosa per haver col·locat rètols en català indicadors de la circulació. A més, s'informava que el programa de festes majors de Gandesa havia estat redactat en català a fi que es fes el mateix a Tortosa (*Vida T.* 263, 10-IX-1932, p. 18). Altres notícies comarcanes en relació amb la llengua procedien de: Roquetes, on es demanaren els rètols en català i Santa Bàrbara, on l'Ajuntament havia pres l'acord d'emprar la llengua catalana en tots els actes i comunicacions oficials i particulars, i de «rotular tots els carrers del poble en la llengua vernaclea, a l'ensems que donar-los-hi noms de personalitats històriques de Catalunya» (*Vida T.* 212, 19-IX-1931, p. 18). Fins i tot s'informava que a Barcelona havia estat signada la primera escriptura notarial redactada en català (*Vida T.* 267, 8-X-1932, p. 9).

En l'editorial «Cal fer feina», hom va desmentir els rumors de desaparició de la revista a causa del fet que es digués que la comarca no era catalanista:

Precisament avui és quan nosaltres creiem de més necessitat intensificar i desenrotllar el nostre programa de cultura i catalanisme. Precisament avui, és quan més creiem oportú posar-nos al costat de la comarca per, germanívolament, amb tots els batecs de la nostra juvenesa, emprendre la croada, cara a la catalanització del nostre poble. Precisament avui, és quan estimem que cal fer feina. (*Vida T.* 267, 8-X-1932, pp. 1-2)

41 El president de Palestra a Tortosa fou Francesc Mestre i Noé, i el secretari, Joan Cid i Mulet (*Vida T.* 171, 6-XII-1930, pp. 1-2). La bona sintonia entre la revista i Palestra es demostra en el fet que *Vida tortosina* esdevé un canal de difusió de les convocatòries a les reunions de la delegació tortosina de Palestra (*Vida T.* 288, 4-III-1933). I en el número 303 es va presentar un resum dels acords presos per la delegació local de Tortosa: 1. Instal·lar un camp de muntanya d'acord amb els exploradors de la ciutat (*boy-scouts*). 2. Agrair als mestres Carme Martorell i Fermí Viladrich el seu interès en les classes de llengua catalana. 3. Organitzar un concurs de fotografia per a l'estiu. 4. Demanar un orador per a donar conferències sobre la Renaixença. 5. Dirigir-se als industrials de la ciutat i oferir-los de canviar els rètols de les seues empreses de manera gratuïta (*Vida T.* 303, 17-VI-1933, p. 10).

*Vida Tortosina* havia manifestat diverses vegades el seu suport incondicional al catalanisme mitjançant proclames i crides diverses<sup>42</sup>. Tanmateix, on gairebé no s'havia avançat fins aleshores era en l'església i en el comerç. L'església perquè estava fermament controlada des del bisbat tortosí, essent el bisbe Félix Bilbao qui prohibia l'ús del català a les esglésies. Per això, el qualificaven d'hipòcrita en haver assistit al Congrés del Catecisme Català celebrat a Montserrat. I pel que fa al comerç tortosí, es deia que tampoc els botiguers no es decidien a canviar-ne els rètols. Per aquest motiu, «cal aprofitar ara que molts industrials i comerciants repinten les seues façanes per a la Festa Major»; i des de la revista, s'oferien a tothom, humilment i desinteressada, per a resoldre tots els dubtes de gramàtica catalana que hom considerés menester. I en relació amb aquesta qüestió, *Vida Tortosina* mantingué la mateixa crida durant molt temps –fins i tot amb la nova direcció de Josep M. Morató: «Per respecte a Catalunya, cal que retolis els teu establiment en català».

D'altra banda, en l'edició del 3 de març de 1934, animava el lector perquè fes inscriure el seu nom i cognoms en català en la guia telefònica: «Ciudadà: Demana a la Companyia Telefònica que el teu nom, cognoms i adreça sigui escrit en català a la nova Guia. Tens de temps fins al proper dia 10. (núm. 340)».

A més, informava els lectors dels cursos de llengua que s'endegaven a la ciutat i de totes les activitats que Palestra posava en marxa en relació amb aquest tema. Així, després de l'èxit del primer curs de llengua catalana a les Escoles de la Mercé, a càrrec dels mestres Carme Martorell i Fermí Viladrich (*Vida T.* 298, 13-v-1933, p. 8), se n'inicià un altre de gramàtica i d'història des de la mateixa entitat (*Vida T.* 228, 9-xii-1933, p. 28).

La revista, no només donava a conèixer les activitats de Palestra sinó totes les iniciatives dutes a terme a la ciutat en relació amb la llengua. Per això, en el mateix número 337 féu saber que la Secció Femenina de la Lliga Comarcal Republicana havia iniciat un curs de llengua catalana, a càrrec de M. Cinta Sabaté, i un curset de divulgació de la Història de Catalunya, que impartiria el canonge Manyà (*Vida T.* 337, 10-ii-1934, p. 11). I també informava que el grup femení del PRRSC havia establert uns cursos de cultura general i labors de tota mena (*Vida T.* 341, 10-iii-1934, p. 8).

Finalment, en el núm. 298, *Vida Tortosina* destacava que el setmanari *El Pueblo* havia publicat un editorial en català on s'explanava que les campanyes anticatalanes dutes a terme des d'aquell setmanari havien seguit un únic criteri personal, el del seu director Sr. Campos Terré (*Vida T.* 298, 13-v-1933, pp. 1-2), i que per fi el diari local s'havia declarat en un editorial «fervent nacionalista i federal», amb les paraules següents:

42 Com a exemple en recollim dues: «... el fi del catalanisme és Catalunya com a unitat col·lectiva, disposada a contribuir a la realització del progrés i la justícia universals en la proporció de les responsabilitats que li seran reconegudes com a país de llibertat» (núm. 240). «Seria, tanmateix, ben suïcida, que la nostra comarca continués endarrerida en l'aspecte catalanista. Per tant, cal que tots hi esmercèssim els nostres entusiasmes per incorporar-la de ple a Catalunya. (núm. 276)».

«Volem una Catalunya lliure, dins d'una Espanya republicana», mentre s'hi iniciava una campanya catalanista (*Vida T. 300*, 27-v-1933, p. 2).

#### 4. Altres temes destacats a *Vida Tortosina*

##### 4.1. La polèmica catalanistes /tortosinistes

Un aspecte que crida l'atenció de les planes de *Vida Tortosina* és la claredat amb què es concebé des del primer moment la *catalanitat de la comarca* i el sentit de PPCC. Així, F. Mayor Domingo, des de la secció «Opinions: Catalunya i Tortosa», exposava el debat originat des de la revista aragonesa *Ebro*<sup>43</sup> sobre la filiació regional de Tortosa i hi responia:

Nosaltres creiem sincerament innecessari l'arribada an aquestos extrems en un assumpte tan net i tan suficientment resolt com és el de la catalanitat de Tortosa, que situada al bell mig de tres regions ha pogut adquirir quelcom de lo molt i bó que tenen elles, però que perteneix en absolut a la mare Catalunya, segons l'Història senyala i determina ben ampliament. Es, doncs, tan ignocent el dir que sols som tortosins com l'intentar assegurar més o menys rodonament que som o bé valencians o bé aragonesos. (...) Actituds segures i serenes es lo que hi ha que adoptar. Aixís, enfront de lo que s'ha dit aquestos dies i de lo que's pugui afirmar demà en contra de nostra significació catalana, els tortosins hem de confessar amb orgull que sentim i aimem a la mare Catalunya, mentres obrim els braços als fills del noble Aragó i de l'incomparable València i ens juntem amb ells en una abraçada germanívola i ferma. (*Vida T. 63*, 1-xi-1928, p. 4)

I el fet d'entendre el tortosí com un *dialecte de transició* del català, com afirmava, entre altres, Joan Torner i Balaguer en l'article «Catalanitat i aragonesitat»:

I la llengua catalana, mestressa ahir i avui de la terra ho diu amb més eloqüència encara, malgrat aquells que volen fer del tortosí quelcom oposat al català quan, com diu Pere Barnils, no té caràcters propis, essent un dialecte de transició i per tant, una denominació més geogràfica que llingüística. I be diran alguns, aixís estem d'acord. Catalans i proud. (*Vida T. 65*, 15-xi-1928, p. 9)

J. Cachot i Lluís, en «Refutant errors i combatent nicieses», es referia a aquells tortosins als quals «no els plau la nostra catalanitat ni les regles gramaticals que emprem en expressar-nos» -en referència als *tortosinistes*- i els recomanava, pel que feia a la catalanitat de Tortosa, de prendre «unes quantes dosis de geografia, història i filologia» -tot referint-se als anomenats «patriotes tortosins» i a allò que ell anomenà «el mal entés *tortosinisme*». I es preguntava:

Què motiva aquesta mal dissimulada rancúnia que els pretesos classificadors i censors del patriotisme tortosí tenen contra Catalunya i els que ens diem catalans i procurem escriure per a que ens puguin llegir i comprendre tots els qui entenguin la llengua catalana?

43 La revista aragonesista *Ebro* era editada a Barcelona i l'article que aixecà la polèmica anava signat per A.G.S. que, segons Joan Torner i Balaguer en «Catalanitat i aragonesitat» (*Vida T. 64*, 8-xi-1928, pp. 4-5), corresponien al catedràtic saragossà de Geografia i Història i publicista, Andreu Giménez Soler.

Voldríem que aquests pontífexs ens diguessin quina és la llengua tortosina: si la que parla la gent humil i inculta del poble, plena de locucions i modismes –molts dels quals rebutgem i ignorem–, o la xanfaina (estil municipal) de molts catalans, castellanitzats i demés barbarismes que ens fan tragar les classes que es diuen altes –i fins les mitjanes que volen imitar-les–; i quan sàpiguen això, que s’ens donguin regles o s’ens diguin on les trobarem per escriure-la bé, perquè els que avui diuen que escriuen *en tortosí* ens fan rodar el cap amb llur variada i desconcertant ortografia, àdhuc en un mateix escrit (...) No hem d’ésser tan innocents per deixar de reconèixer que no és més que una de tantes variants que com l’aranés, el valencià, el mallorquí, etc. que ha pres la llengua catalana, una sola en la seva essència, per bé que amb fonètica, lèxic i construccions diferents segons les contrades on es parla.

Però encara que des d’els Pirineus al riu Segura i des de la Mediterrània a l’Aragó parléssim tots igualment la mateixa llengua, tampoc l’empràriem per escriure-la, perquè totes les llengües, per assolir el grau de respecte i divulgació que vulguin, han de pulir-se i ésser presentades en una forma literària que les ennobleixi, diferenciant-se del llenguatge vulgar, que molt sovint és poc correcte i massa corromput.

Aquest treball de depuració i perfeccionament de les llengües està generalment a càrrec de les Acadèmies, i així com l’espanyola té la missió de donar esplendor a l’idioma de Cervantes, tenim a Catalunya l’Institut d’Estudis Catalans que va reconstituint, enriquint i modernitzant l’idioma de Lull, Eiximenis i Ausiàs March, fixant regles i establint normes gramaticals, que ja li han permès de presentar-se amb tots els honors que es mereix als més distingits centres culturals del món. (*Vida T.* 162, 4-x-1930, pp. 7-10)

La revista, doncs, tenia plena consciència que el tortosí és un dialecte geogràfic del català, i no pas una llengua autòctona com defensaven alguns *tortosinistes*. Fet i fet, *Vida tortosina* fou el primer rotatiu de Tortosa a parlar obertament de la catalanitat del tortosí. En relació amb aquells que s’intitulaven «tortosins a ultrança» i que es consideraven més tortosins que els catalanistes de *Vida Tortosina*, E.L. Cavaller Roig a «On són els de cor?», es referia al *tortosinisme* mal entès:

El mal més gran, el mal més endèmic que a la nostra ciutat s’ha fet crònic, és degut, portat i mantingut per aquest excés de *tortosinisme* allunyat del catalanisme. Aquest *tortosinisme* és intransigent, despòtic, (...) És el *tortosinisme* dels ofuscats que veuen amb bons ulls el centralisme unitari, que giren els ulls més prompte a València, Aragó o Terol (que no a Catalunya), somnien amb el provincianisme *caciquil*, blasmant del catalanisme però sense moure ni pèl ni ploma ni en favor ni de cara a Tortosa. (*Vida T.* 253, 2-vii-1932, pp. 12-14)

I pel que fa al «separatisme tortosí» que s’havia apuntat aquells dies des d’algun periòdic local, s’havia esbombat que Tortosa seria l’Ulster de Ca-

talunya entre la premsa forastera i hostil a Catalunya. B.C[...] explicà que entre les moltes respostes dels patriotes tortosins n'hi hagué una que afirmava que si Tortosa arribés a divorciar-se'n, «la comarca tortosina la deixaria sola». I l'articulista afirmava que, efectivament, aquella Tortosa medieval, opulenta i senyora de la comarca feia temps que havia perdut el seu paper de metròpoli natural i històrica i que s'havia quedat aïllada a causa de la manca d'ideals i d'empenta:

Zones notables de la història de la comarca de Tortosa, que han tingut sempre en la nostra ciutat llur centre natural, en tots els ordres de la vida (v.g. l'antiga Castellania d'Amposta) redueixen, en els nostres dies, llur relació amb Tortosa, gairebé exclusivament als assumptes religiosos, vinculats a la capital diocesana, però llur orientació civil, econòmica, intel·lectual, etc. no mira cap a Tortosa; mira Catalunya endins, per damunt de Tortosa, o al marge de Tortosa.

I pobles importants que viuen a prop, molt a prop nostre, essencialment lligats amb Tortosa pels vincles de la Geografia i de l'Administració eclesiàstica i civil, no paren de lamentar-se públicament de l'orfandat espiritual en que els deixa aquesta Tortosa sense ideals i sense empenya, ni en l'ordre espiritual de les grans idealitats, ni en altres ordes inferiors (*Vida T. 339, 24-II-1934, pp. 1-2*).

D'altra banda, *Vida Tortosina* introduí una proclama (*Vida T. 339, 24-II-1934, p. 6*) arran del fet que s'hagués repartit un full, adreçat als pobles de la ribera dreta de l'Ebre, en què se'ls incitava perquè demanessin la separació de Catalunya. Això, segons la revista, havia estat iniciativa de dos diputats de la dreta, fills de la comarca: «Ara, més que mai, i per damunt de tot, cal ésser catalanista! La nostra Pàtria exigeix l'amor de tots els seus fills». Així, doncs, la qüestió del *tortosinisme* i del «separatisme tortosí» eren utilitzats per la dreta en clau electoral.

#### 4.2. El fabrisme

El fabrisme s'hi va constatar. F. Mayor Domingo, en «L'homenatge a Pompeu Fabra», aplaudí i s'adherí en nom propi a l'homenatge que «totes les forces literàries i culturals de Catalunya» es disposaven a retre aquells dies i n'hi reconeixia l'admirable tasca lingüística duta a terme:

Durant trenta anys, la meitat justa de la seva vida, En Fabra ha treballat per dotar Catalunya d'un instrument llingüístic, fixe, adequat i precís.

Des de que Prat de la Riba el cridà per empendre la renovació gramatical de la llengua nostra, fins que després de constants estudis i d'esforços enormíssims conseguí presentar al Institut d'Estudis Catalans les noves *Normes* de l'idioma, que s'adaptaven maravellosament a totes les necessitats del parlar i de l'escriurer, va tenir que lluitar amb les dificultats que per tal d'impedir aquesta reforma tan necessària li posaren els escriptors vells, de prestigi. Amb tot, quant la guerra adquirí caràcters més greus fou després de conegudes les *Normes*, puig la quasi totalitat dels literats, aferrats als procediments antics, manifestaren llurs escrí-

pols i es declararen obertament en contra de la reconstrucció proposta per En Fabra.

Aquesta oposició absurda i sistemàtica no serví per altra cosa que per animar el sabi pedagog de casa nostra a portar al terme senyalat la bandera del ideal.

Ara, acceptada, reconeguda i en plena difusió la seva doctrina, es arriba a l'hora de que Catalunya li rendeixi l'homenatge projectat i que tant es mereix el fill bó, entusiasta, estudiós i patriota. (...)

I exposem al mateix temps el criteri de que la millor manera d'honrar a un home per l'obra que ha realitzat, està en fer que ella compleixi plenament la missió que ell li designà al idear-la i forjar-la. Fem, doncs, que l'obra de Pompeu Fabra arribe ben bé al lloc destinat: el cor del poble. (*Vida T. 66, 22-xi-1928, p. 3*)

També Jordi Guay s'hi sumava, en nom de la revista, des de la secció «De dijous a dijous» (*Vida T. 66, 22-xi-1928, p. 16*): «Pompeu Fabra, l'home estudiós i consciencios, ànima de l'Institut d'Estudis Catalans, home de ferro que amb les seves normes, ha sapigut netejar de barbarismes la llengua catalana».

I en l'article «Pompeu Fabra a l'Ateneu» -sense signar-, s'exposa:

L'il·lustre filòleg català, l'home creador de l'eina més necessària per al reconeixement de les llibertats pàtries, vingué a l'Ateneu de Tortosa dissabte passat, per a parlar-nos de la nostra llengua, la catalana (...) S'esplaià en demostrar que la mal anomenada per alguns «llengua tortosina» no deixava d'ésser una de les variants lingüístiques del català, com el valencià, el mallorquí, el vigatà, etc. fent història de la formació de les llengües, lamentant-se de que a Catalunya tots ens preocupem de fer ressaltar les petites diferències entre les parles diferents del català. (*Vida T. 204, 25-vii-1931, p. 10*)

En la secció «La ciutat» corresponent al núm. 203, s'informava que Pompeu Fabra inaugurava un curset de llengua catalana que, organitzat pel Departament d'Instrucció Pública de la Generalitat, s'impartiria per als mestres nacionals d'aquesta comarca els dies 18-20 de juliol de 1931 al Grup Escolar de la Mercé, sota la direcció de Na Montserrat Beltrán de Galés; mentre que Josep Miquel i Macaya, des de «Fem-ho bé» (*Vida T. 148, 28-vi-1930*), s'adreçava als joves escriptors per demanar-los que es formessin en gramàtica catalana: «la seva tasca no és solament de catalanitzar, sinó de descastellanitzar».

Així, doncs, podem concloure que *Vida Tortosina* advocà per la unitat de la llengua, amb el reconeixement de la tasca lingüística de Pompeu Fabra i l'adopció del codi normatiu i gramatical. D'altra banda, i com ja s'ha dit repetidament, existien els defensors del tortosí com a parla més genuïna, contraris a l'adopció del corpus fabrià. Per això, Enric Bayerri, com a *tortosinista* acèrrim, retreia a certs tortosins -referint-se als homes de *Vida Tortosina*- que «en lloc d'emprar paraules castissament tortosines, empen l'idioma català segons les normes dictades per Pompeu Fabra». Carles Sánchez Pastor li responia en «Parla un dels inclosos en no sé que género de tortosinos»:

Els que ens hem dedicat a escriure per a la gent de la nostra ciutat prou bé que hem volgut fer-ho en un tortosí pur, verament indígena. Però, tenint tots per divisa el fer les coses ben fetes o no fer-les, on podríem i on podem aprendre bé la nostra parla? El ressorgiment de la parla catalana -que és la mare de totes les que s'apleguen baix sa bandera- ens oferí tot quan és necessari per assimilar una llengua i a ella ens vam acollir. (Vida T. 70, 20-xii-1928, p.7)

I afegeix, en favor de la unitat de la llengua:

Quin és el verdader tortosí? On podem aprendre les seves regles -úniques- ortogràfiques? On està, en defecte d'això, el nostre reorganitzador, el nostre Pompeu Fabra? Mentre aquestes preguntes restin incontestades, seguirem escrivint en català. Que serà per molts anys si els nostres intel·lectuals de pes no es decideixen a donar el capbuç de gràcia. (Vida T. 81, 7-iii-1929, pp. 6-7)

Fet i fet, Jordi Guay, en recordar el projecte de l'Acadèmia tortosina, oblidat uns mesos després, afegia que a *Vida Tortosina* -com que no existia una normativa específica del tortosí- se cenyien a les normes de l'Institut d'Estudis Catalans i al *Diccionari* del Mestre Pompeu Fabra, de la mateixa manera que quan escrivien en castellà ho feien respecte a la Reial Acadèmia Espanyola (Vida T. 92, 23-v-1929, pp. 21-22).

La polèmica entre els *tortosinistes* i els *catalanistes* fabrians era, doncs, ben viva aleshores a Tortosa, la qual cosa es reflectia en les planes de la revista.

### 4.3. Catalanisme a les terres de l'Ebre

En opinió de J. Puig i Mas era menester que es fes *un front únic català a les terres de l'Ebre*, amb tota la cohesió que pogués donar un pacte, entre elements joves de Palestra, Acció Republicana i Acció Catalana amb els partits Acció Regionalista i Unió Republicana. «*Vida Tortosina*, entraria en aquest pacte d'unió, i voldria treballar, sempre, des de l'avantguarda»<sup>44</sup> (Vida T. 154, 9-viii-1930, pp. 9-10).

En «A Palestra» (Vida T. 159, 13-ix-1930, pp. 12-14), els homes de *Vida Tortosina* feien pública l'afiliació a l'entitat i la voluntat de formar part del front únic catalanista: «Som partidaris entusiastes de la catalanització de Tortosa i de la comarca. Tampoc som enemics de la formació del front únic catalanista amb el fi de portar a terme, amb major empena i eficàcia, aquesta tasca».

D'altra banda, Francesc Trabal va publicar un article en *La Publicitat* on anava més enllà de les terres ebrenques i proposà la formació d'una *Lliga de ciutats catalanes* i la creació d'un Casal de Catalunya. I *Vida Tortosina* s'hi adherí amb entusiasme i s'oferí a treballar-hi: «Cal catalanitzar Catalunya: celebrar partits de futbol, organitzar associacions de música, Amics del teatre, fer subscripcions a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Palestra, etc. (Vida T. 163, 11-ix-1930, pp. 9-12).

<sup>44</sup> Un grup de joves de Tortosa institueix els dimecres a la nit per a reunir-se «en germaní-voia Tertúlia Catalanista» al Café Mundial, carrer de Reus, 2 (Vida T. 154, 9-viii-1930, p. 10).

En l'editorial «President Macià», la revista va aprofitar la investidura del president de la Generalitat per demanar el suport del President i de la Generalitat a fi d'impulsar l'ideal del catalanisme a Tortosa, sovint oblidada pels altres catalans:

S'ha dubtat i s'ha posat en entredit el catalanisme de Tortosa i de la comarca del Baix Ebre. Hom ha afermat que els tortosins no érem Catalunya, i cada cop que aquesta injustícia arribava a les nostres oïdes, era un fiblet que s'ens clavava al cor tot fent-lo sagnar dolorosament.

Tortosa és i serà Catalunya. Però Tortosa espera dels homes que han de portar fins al màxim de creixença l'esperit catalanista, que les coses no han de continuar com fins ara. A desgrat de tot, nosaltres hem vist com a altres indrets de la terra catalana, els governants de Catalunya hi maldaven per aixecar l'esperit nacional. Hem vist com institucions oficials i de govern funcionaven baix la protecció d'un ideal catalanista i que a Tortosa restàvem al marge d'aquests impulsos revifadors dels ideals que a tots ens menen camí de la definitiva consagració de la nostra catalanitat. (*Vida T. 277, 17-XII-1932, pp. 1-2*)

Guillem de Montcada al·ludia a l'acusació de «separatistes» que els homes de *Vida Tortosina* rebien per boca dels *tortosinistes*:

Mal entèn el separatisme qui ens jutgi així. D'altres, aferrissats equivocadament -al nostre entendre- al *tortosinisme*, han volgut renegar del catalanisme precisament per que entenien que era fer separatisme, i no han vist que, significava realitzar un separatisme menys comprensible, el realitzar un *tortosinisme* entossudit (...) Nosaltres entenem que fer catalanisme és estimar, juntament amb la nostra terra natural, totes les altres terres germanes; entenem per catalanisme el redreçament, cara la pàtria que ens és més comuna, de totes les contrades que n'hi són filles. (*Vida T. 286, 18-II-1933, pp. 3-4*)

Finalment, en commemoració de l'aniversari de la mort de Prat de la Riba, Josep de la Riba escriu l'article «L'obra de la desapareguda Mancomunitat», en què defensa l'activitat desplegada per la Mancomunitat, tot contradient els qui, com Lluhí i Vallescà o Esclasons, afirmaven que el President havia bastit la seua obra damunt la sorra perquè havia desplegat -segons ells- les activitats d'un estat sense posseir fonaments jurídics d'estat, per la qual cosa el dictador havia tirat a terra amb una bufada tota la tasca admirable dels catalans. De la Riba afirmava que si això fos així, «avui no existiria gairebé res a Catalunya en obres de cultura, beneficència, sanitat, política social, etc.»

IEC, biblioteques populars arreu de Catalunya, la Universitat Industrial i l'Escola de Treball, l'Escola de Teixits de Punt, Laboratori d'Assaig i Condicionament, el Servei de Mapa Geogràfic i Geològic, del Servei Tècnic d'Agricultura i dels Museus, dels Arxius i Cases de Maternitat, dels serveis de Paludisme, tifoidea i tuberculosi, de l'Escola Professional per a la dona, Biblioteca de Catalunya, Institut de Fisiologia, de l'Escola de Bibliotecàries, la Junta de Ciències Naturals, la Catalogació de Monuments i de tantes altres institucions (...) La Generalitat ha nascut organitzada a base d'institucions creades per Prat de la Riba, reviscolades per la Diputació de Maluquer, el qual reféu amb el mateix esperit les institucions mancomunals que la dictadura havia desfigurat (...) Avui l'Estatut pot

ser modificat per iniciativa del Govern de la República i a proposta de la quarta part dels vots de les Corts, perquè en les disposicions se'n va aprovar el predomini de la sobirania estatal per sobre de les necessitats autonòmiques. (*Vida T. 311, 12-VIII-1933, pp. 4-7*)

#### 4.4. L'ensenyament i les colònies escolars

R. Reñé i Mir afirmava, a «Política pedagògica» (*Vida T. 163, 11-X-1930, p. 8*), que calia reformar les escoles que seguien el vell patró, i que no més servien «per a esclavitzar l'ànima del deixeble, amb disciplines i obligacions cohibidores». «Cal seguir els corrents democràtics dels temps. La Ciència Pedagògica ha pres volada, tot i que no s'ha assolit encara la verdadera revolució en els mètodes d'ensenyament». I en «Política pedagògica II» (*Vida T. 166, 1-XI-1930, pp. 9-10*), el mateix articulista es declarava a favor d'una Escola Nacional, aconfessional, amb mestres amb titulació que haguessen passat les oposicions, i no mestres particulars i religiosos que sovint no en tenien el títol.

Pel que fa l'ensenyament, Giralt, en «Esport i ciutadania» (*Vida T. 167, 8-XI-1930, pp. 2-3*), defensava una formació integral del jovent: «No es tracta d'enfortir el cos i fer homes saludables i deixar oblidades les qüestions de l'esperit. I no hem de consentir, que hom esmerci totes les energies únicament per al conreu de l'esperit, i deixar el cos en la migradesa. És precís fer obra de conjunt i anivellar les possibilitats físiques i psíquiques». I perquè no hi hagués diferències entre l'educació dels fills dels pobres i dels rics, F. Mayor Domingo, proposava l'*escola única*, on es tractés a tothom per igual, vingués d'on vingués; una ensenyança duta a terme per l'Estat.

Arran de l'estudi publicat aleshores per Luis Bello, *Visita de Escuelas*, Joan Escoda defensava l'ús de la llengua materna a l'escola:

L'escola de l'Estat deu ésser catalana a Catalunya, basca a Bascònia i gallega a Galícia (...). Ara veiem els nens sortir de l'escola als 12 o 14 anys, desconeixent en absolut el català, xapurrejant llastimosament el castellà i amb llur intel·ligència anorreada. Ja veieu en què s'ha convertit el màuser, en aquest lamentable retràs que el Sr. Bello ha trobat en les escoles de Catalunya. (*Vida T. 177, 17-I-1931, pp. 6-7*)

D'altra banda, Joan Martorell, mestre de les Escoles Nacionals de Tortosa, presentava el 1929 la proposta de dur a terme unes *colònies escolars* per als nens tortosins –que era una conseqüència dels nous plantejaments pedagògics en ensenyament– per a la qual cosa calia un suport econòmic i Jordi Guay considerava que era una qüestió que atenyia a l'Ajuntament i a la Junta de Protecció de la Infància, els quals tenien l'obligació de vetllar pels infants; suggeria, a més, que s'hi pogués demanar una col·laboració a la Caixa d'Estalvis i Pensions per a la Vellesa (*Vida T. 95, 13-VI-1929, pp. 10-11*). Un mes després, Cid i Mulet tornava a insistir en la mateixa qüestió, ja que no s'havia produït cap resposta

dels tortosins (*Vida T. 99*, 13-vii-1929, p. 7). Aquest, en l'article «La nostra satisfacció», del número extraordinari editat pel segon aniversari de la revista (*Vida T. 104*, 13-vii-1929, p. 16), ja comentava que la Junta de Protecció de la Infància s'havia fet càrrec d'aquest tema i havia escollit Sant Roc (Paüls) per a les primeres colònies escolars que se celebrarien a Tortosa.

La Junta de Protecció de la Infància respongué a la crida feta des de *Vida Tortosina* i va acordar establir aquell mateix estiu un grup de colònies escolars marítimes a la platja de Vinaròs. Des de la revista, però, es demanava que fos una població de la comarca com l'Ampolla, l'Ametlla, Cases d'Alcanar o Sant Carles de la Ràpita, a fi de correspondre'ls, ja que el mercat de Tortosa abastia una bona part d'aquestes poblacions, és a dir, que fos una població ebrenc i dins els límits de la província de Tarragona, proposta que es tingué en compte per a l'estiu següent (*Vida T. 148*, 28-vi-1930, pp. 5-6). El primer grup de colònies escolars de Tortosa, compost de 25 nens, romanangué a Vinaròs tot el mes d'agost i principis de setembre. *Vida Tortosina* felicitava cordialment la Junta de Protecció als Infants per haver-se'n fet càrrec i d'una manera especial el metge Primitiu Sabaté, el secretari de l'Ajuntament Sr. Celma i els mestres senyors Viladrich i Martorell, per la decidida aportació moral al nou projecte (*Vida T. 155*, 16-viii-1930, pp. 1-2). J. Gené va explicar que els xiquets tortosins havien estat hostatjats al Grup Escolar Sant Sebastià de Vinaròs, on realitzaren una obra cultural intensa i atractiva amb l'ajut del Sr. Pertegàs; a més a més, gaudiren de jocs de platja, excursions i en les hores d'esbarjo se'ls exercitava en algun joc de rítmica per part del mestre de Blanes, el Sr. Argemí, deixeble del gran Pedrell (*Vida T. 155*, 16-viii-1930, pp. 1-2).

La reforma educativa empresa el 1931, amb Marcel·lí Domingo al capdavant del Ministeri d'Instrucció Pública durant el govern provisional, tingué dos pilars bàsics que pretenien modernitzar la societat. Per un costat, s'impulsaren els projectes innovadors mitjançant les reformes pedagògiques, algunes de les quals enllaçaven amb el projecte *mancomunitari* (amb propostes com la de Maria Montessori, Rosa Sensat i Pau Vila aplicades a l'Escola d'Estiu per a mestres). Per l'altre, es volia eradicar l'analfabetisme<sup>45</sup> mitjançant la llei d'escolaritat obligatòria per a l'educació primària, la qual cosa implicaria tot un seguit de reformes per garantir l'educació dels infants tot defugint l'adoctrinament. Calia reformar les escoles existents amb condicions d'higiene i profilaxi i se

45 El 42% de la població era analfabeta al 1930. El 50% de la població infantil de l'Estat espanyol no gaudia d'una escolarització efectiva a l'inici de la II República, que a la província de Tarragona era d'un 67%. Durant els dos primers anys de la República s'hi van construir 177 escoles. I entre 1931 i 1935, el nombre de mestres va passar de 556 a 773 (Portell-Marquès, 2006: 60-63).

n'haurien de crear de noves<sup>46</sup>, i s'organitzaren colònies d'estiu i cantines a les escoles<sup>47</sup>.

Finalment, des de la revista es va manifestar el desig que s'hi ensenyés la cultura de la ciutadania, amb el coneixement dels drets i els deures del ciutadà i de la Constitució vigent (*Vida T.* 214, 3-x-1931, p. 14).

En la secció «Per la cultura» corresponent al núm. 348, s'informa que des de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana s'havia enviat una comunicació a la Presidència de la Generalitat demanant que tots els mestres catalans i els que haguessen de venir-hi de fora, parlessen català, tal i com es desprenia de l'Estatut, del decret de Marcel·lí Domingo i de la Constitució de l'Estat espanyol. També se sol·licitava l'ensenyament de la Història i la Geografia catalanes a l'escola, i que s'hi establís l'Escola rural, a més de l'ampliació de les Bibliote

F. Comas, en diversos articles que titulà «L'ensenyament primari», va presentar el model d'*escola activa* i propugnava un ensenyament fet a l'aire lliure totes les estones que fos possible i es valia, primerament, de sistemes manuals i pràctics per a l'educació; s'oposava, per tant, al model memorístic: «Orientada així l'ensenyança veurem que efectivament podem agafar la Naturalesa com a camp d'estudis, Física, Química, Ciències Naturals i Matemàtiques inclús; la vasta extensió de fenòmens i éssers que en ella es produeixen i viuen, poden ésser aprofitats per l'educador per ajudar a despertar la intel·ligència dels infants». F. Comas explicava que l'escola necessitava camps d'observació o petits jardins per a ser emprats com a lloc d'estudi, i també petits tallers i laboratoris. (*Vida T.* 308, 22-vii-1933, pp. 9-10)

I en la secció «Per la cultura» (*Vida T.* 341, 10-iii-1934, p. 7), Ferran Ferran, arran d'un article de R. Alzina en què es parlava dels *grups escolars*, opina que es tractava d'escoles d'esperit eminentment democràtic que «han de formar per al demà una joventut sana de cos i d'esperit, disposada a afrontar amb serenitat els problemes polítics i socials que en el pas del temps es van complicant, requerint per a la seva solució homes forjats en el fogar de la democràcia».

D'altra banda, quant a les colònies escolars<sup>48</sup>, F. Comas va denunciar que l'Ajuntament es veié obligat a escurçar-ne la durada de les d'aquell any (1933) per manca de cabals. Segons ell, calia que l'Ajuntament se'n fes càrrec, essent com eren tan beneficioses per als nens malaltissos i ra-

46 L'escola de la Sénia fou creada el 1931 i rebé el nom de Marcel·lí Domingo. Aquell mateix any es comencen les obres de la d'Ulldecona, mentre s'ubicaven provisionalment a l'actual passeig de l'Estació, fins que s'inaugura el 1933. I al gener de 1932, la de Sant Carles de la Ràpita, anomenada Escola Nacional Graduada (*El projecte educatiu de la II República al Montsià*. <http://governacio.gencat.cat/web/...> [Consultat 16-vii-2015]).

47 El Grup Escolar de la Mercè de Tortosa inaugura la cantina escolar a l'octubre de 1933 (*Vida T.* 317, 23-ix-1933).

48 Les terceres colònies escolars es duen a terme a Sant Carles de la Ràpita, i no a Vinaròs com es féu el segon any, i s'hi mantingueren en els cursos posteriors (*Vida T.* 260, 13-viii-1932, p. 19).

quítics, i si no tenia cabals per fer-ho, que recorregués als donatius dels tortosins, sense haver de demanar ajuts forans com els de l'Estat (*Vida T.* 311, 12-VIII-1933). En el número següent, el mateix articulista proposava que l'Ajuntament s'encarregués d'organitzar un servei de banys de sol i d'aigua a la platja per als xiquets més desvalguts, acompanyats d'exercicis físics, i s'hi aconsellava el port del Fangar, prop de l'Ampolla, perquè hi existia servei d'autobusos; així, si en «sortien a les 6'45h del matí, els nens podrien tornar a les 12h a Tortosa» (*Vida T.* 312, 19-VIII-1933, p. 14).

Comptat i debatut, s'intentava complir amb l'esperit de la II República, amb una escola pública, laica, gratuïta, igualitària i en català. El fet que es defensés una educació laica i que l'article 3r de la Constitució republicana declarés que l'Estat espanyol no tenia cap religió oficial, va comportar l'oposició dels sectors més conservadors de la societat i de l'Església, com es reflecteix a *La Veu Comarcal* i a l'*Ara*.

Finalment, i en relació amb la *Universitat catalana*, s'informava que el president de la República havia signat el decret relatiu a l'autonomia de la Universitat de Barcelona (*Vida T.* 301, 3-VI-1933, p. 7) i al febrer de 1934, el Parlament de Catalunya aprovava les transferències de crèdit a favor de la universitat autònoma (*Vida T.* 339, 24-II-1934, p. 8). I en l'editorial «Universitats Populars» (*Vida T.* 341, 10-III-1934, pp. 1-2), s'aplaudia la proposta llançada des de l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana per tal de sol·licitar a la Generalitat la creació d'universitats populars a Lleida i Tortosa, alhora que es demanava que en foren ampliadades les respectives Biblioteques Populars. L'ampliació de la Biblioteca Popular de la Generalitat<sup>49</sup> era, de fet, una demanda que s'havia fet diversos cops des de *Vida Tortosina*, sobretot en constatar que la manca d'espai feia que els lectors haguessen d'estar-s'hi de peu dret o, fins i tot, havent de sortir fora del saló de lectura. Per això, la revista proposava de poder ocupar algun departament sobrer de la Casa de la Ciutat a fi de poder acollir-la, essent com era tan prop de l'institut, d'on acudien la major part dels usuaris.

## 5. Conclusions

La gran quantitat d'informació interessant continguda entre les planes de la revista ens ha obligat a fer-ne una selecció temàtica, que hem centrat en dos eixos: la política i les campanyes endegades des de la revista mateixa (iniciar la «Festa del Llibre» i «Diada de la modista»; organitzar la Mutualitat de l'Art de l'Agulla; celebrar el «Nadal del Malalt» de l'Hospital, organitzar i mantenir la Biblioteca Popular, etc.), tot donant un pes significatiu a la qüestió de la llengua. Per això, hem volgut recollir la po-

49 La secció «La ciutat» de *Vida Tortosina* publicava mensualment el nombre de lectors i de llibres consultats a la Biblioteca Popular de la Generalitat, per exemple a (*Vida T.* 340, 3-III-1934), la qual havia substituït des de feia dos anys aquella primera Biblioteca Popular impulsada pels homes de *Vida Tortosina*.

lèmica dels catalanistes de *Vida Tortosina* enfrontats als *tortosinistes*, és a dir, a aquells tortosins que s'entestaven a atribuir al tortosí un origen exclusivament autòcton; i el fet que el rotatiu donés ple suport al model lingüístic normatiu de l'IEC i a la persona de Pompeu Fabra. Tampoc no ens hem pogut estar de recollir-ne les referències a l'ensenyament i a les colònies escolars. Som ben conscients que s'han quedat sense tractar temes tan importants per a les terres de l'Ebre com l'agricultura, l'obrerisme, la religió o el paper de la dona; i d'altres de culturals, com les col·laboracions literàries —ja que la revistà actuà com a plataforma de difusió dels poetes i literats locals i comarcals— o les notícies musicals, teatrals, esportives, la cartellera de cinema, etc. de la comarca.

## Bibliografia

BALCELLS, Albert (1992): *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*; Barcelona; Ed. Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions; col. "Textos i documents", núm. 11.

BALCELLS, Albert, Enric PUJOL i Jordi SABATER (1996): *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*; Barcelona; Ed. IEC/Proa; col. "Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica", v.

BALCELLS, Albert i Enric PUJOL (2008): *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*; Vol. I (1907-1942); Barcelona; Ed. IEC, col. "Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica", LVII.

BEL QUEROL, Josep Ferran (2013): «Juan Palau, l'alcalde d'Amposta (breus apunts d'una intensa vida política)», *Recerca*, 15; Tortosa; Ed. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, pp 87-126.

BERTOMEU i CAMÓS, Lluís (2010): *Els inicis republicans a les Terres de l'Ebre 1900-1930.*; Tarragona; Arola Editors; col. "Microhistòria", núm. 9.

BONAMUSA, Francesc (2014): « Els guanyadors desapareguts. Els comunistes com a hereus del Sis d'Octubre» dins *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, a cura d'Arnau Gonzàlez i Vilalta, Manel López Esteve i Enric Ucelay-Da Cal; Barcelona; Editorial Base; col. "Base Històrica", núm. 119, pp. 567-585.

CAROD-ROVIRA, Josep Lluís (1989): *Marcel·lí Domingo. De l'escola a la República*; Tarragona; Edicions El Mèdol, col. "Biografies".

CARRÉ, Antònia i Conxa LLINÀS (2008): *Les dones també fem democràcia. 75è aniversari del vot femení a Catalunya*; Barcelona; Raval Edicions SLU; col. "Mina-Temps".

CASASSAS YMBERT, Jordi (1989): *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*; Barcelona; Ed. Els llibres de la Frontera, col. "Coneguem Catalunya", núm. 29.

CASTELLANOS, Jodi (1987): «El Noucentisme: ideologia i estètica» dins *El Noucentisme. Cicle de conferències fet a la Institució cultural del CIC de Terrassa, curs 1984/85*; Barcelona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, "Biblioteca Milà i Fontanals", núm. 7. pp. 19-39.

ESTRAMPES BLANCH, Miquel i Carme MACIÀ MONTEJANO (2009): «Actituds dels escriptors tortosins de principi del segle XX davant la polèmica sobre les Normes Ortogràfiques». *Recerca*, núm. 13; Tortosa; Ed. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre; pp. 87-125.

FABRA, Pompeu (1913): *Normes ortogràfiques*. Ed. IEC, Barcelona; reproducció facsímil dins de *Pompeu Fabra. Obres completes* (2008), vol. IV, sota la direcció de Jordi Mir i Joan Solà; Barcelona-València-Palma de Mallorca; Edicions 62, Edicions 3 i 4 i Editorial Moll; pp. 135-269.

FABRA, Pompeu (1918): *Gramàtica catalana*; Barcelona.; Publicacions de l'Institut de la Llengua Catalana; Institut d'Estudis Catalans.

FABRA, Pompeu (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*. Llibreria Catalònia, Barcelona; reproducció facsimil dins de *Pompeu Fabra. Obres completes* (2007), vol. v, sota la direcció de Jordi Mir i Joan Solà; Barcelona-València-Palma de Mallorca; Edicions 62, Edicions 3 i 4 i Editorial Moll; pp. 151-1959. FERRER I GIRONÈS, Francesc (1986<sup>4</sup>): *La persecució política de la llengua catalana*; Barcelona; Edicions 62, col. "Cultura Catalana Contemporània", xvii.

FERRÉ TRILL, Xavier (2010): «De la Unió Catalanista a la Lliga Regionalista: Mestre i Noè i *La Veu de Tortosa*» dins *Ebrencs del segle xx. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenc al segle xx*, a cura de Núria Gil Duran; Tarragona; Publicacions Universitat Rovira i Virgili, col. "Sèrie Campus Terres de l'Ebre", núm. 2; pp. 135-151.

GALÍ i HERRERA, Jordi (1997): *La Renaixença catalana. Persones i institucions*; Barcelona.; Barcelonesa Edicions, col. "Eixos", núm. 28.

GIMENO BETÍ, Lluís (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*; Castelló de la Plana; Ed. Societat Castellonenca de Cultura, col. "Filologia", núm. 1.

GOMBAU DOMINGO, Carme (2013): «Aproximació històrica i lingüística a les actes de l'Ajuntament d'Amposta: febrer de 1936/ abril de 1938» dins *Terres de cruïlla. Estudis sobre les comarques de la diòcesi de Tortosa*. A cura de Tomàs Martínez Romero, Miquel Àngel Pradilla i J. Manuel Quixal; Benicarló; Onada edicions, col. "Biblioteca La Barcella", núm. 14; pp. 293-305.

GONZÀLEZ, Arnau, Manel LÓPEZ, i Enric UCÉLAY-DA CAL (2014): *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*; Barcelona; Editorial Base, col. "Base Històrica" núm. 119; pp. 11-45.

LLASAT NOLLA, Cinta [treball de recerca de l'IES Sòl-de-Riu (Alcanar)]: *El Projecte educatiu de la II República al Montsià* [http://governacio.gencat.cat/web/.content/qualitat\\_democratica/02\\_divulgacio\\_\\_formacio\\_i\\_recerca/01\\_premi\\_part](http://governacio.gencat.cat/web/.content/qualitat_democratica/02_divulgacio__formacio_i_recerca/01_premi_part) [Consultat 16-vii-2015].

MARFANY, Joan-Lluís (1995): *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*; Barcelona; Ed. Empúries, col. Biblioteca Universal, núm. 77.

MASSIP I BONET, M. Àngels (1989): *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*; Tarragona; Publicacions de la Diputació de Tarragona.

MASSIP I BONET, M. Àngels (1991): «Tortosinisme», vol I, cap II, dins *El lèxic tortosí: història i present*. 3 vol. Tesi doctoral dirigida per Joan Veny i Clar. Universitat de Barcelona. Barcelona, pp. 34-38. <http://www.tdx.cat/TDX-0112109-153232/> [Consultat el 20-vii-2014].

NADAL i FARRERAS, Joaquim (2014): «El gran daltabaix. Després del Sis d'Octubre» dins de *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, a cura d'Arnau González i Vilalta, Manel López Esteve i Enric Ucelay-Da Cal; Barcelona; Editorial Base, col. "Base Històrica", núm. 119; pp. 197-211.

PEREA, M. Pilar (2008): *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Ed. Moll (CD-ROM) Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.

PEREA, M. Pilar (2013): «Tortosa: entre Gandesa i Vinaròs. Similituds i diferències a començament del segle xx» dins *Terres de cruïlla. Estudis sobre les comarques de la diòcesi de Tortosa*. A cura de Tomàs Martínez Romero, Miquel Àngel Pradilla i J. Manuel Quixal; Benicarló; Onada edicions, col. "Biblioteca La Barcel·la", núm. 14; pp. 367-397.

PITARCH, Ismael E. (1977): *L'estructura del Parlament de Catalunya i les seves funcions polítiques (1932-1939)*; Barcelona; Curial Edicions Catalanes.

PORTELL, Raimon i Salomó MARQUÈS (2006): *Els mestres de la República*; Badalona; Ara Llibres, col. "Sèrie H".

PRADILLA, Miquel Àngel (2014): «Dinàmiques sociopolítiques i procés d'estandarització a les comarques de la diòcesi de Tortosa». *Caplletra 57, Revista Internacional de Filologia* (Tardor 2014), Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 95-127.

PRESTON, Paul (2013): *La Guerra Civil espanyola*; Barcelona; Ed. Base, col. "Portàtil", núm. 42.

PUJADAS I MARTÍ, Xavier (1995): «Entre la pedagogia social i la demagògia populista. Els fonaments de l'estratègia marcel·linista fins a la dictadura de Primo de Rivera (1909-1923)» dins de *Marcel·lí que torna*. A cura de Josep Sánchez i Cervelló; Tarragona; Ed. Amics de l'Ebre, col. "Lletres de l'Ebre"; pp. 79-95.

PUJADAS I MARTÍ, Xavier (1996): *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col. "Abat Oliva", núm. 170,

ROIG ROSICH, Josep M. (1992): *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*; Barcelona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1983<sup>2</sup>): *Resum d'història del catalanisme*; Barcelona; Ed. La Magrana, col. "Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català", núm. 1.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep i M. Cinta MARGALEF FANCA (2003): *Els límits a la llibertat de premsa a les Terres de l'Ebre durant la Restauració (1875-1923)*; Tortosa; Ed. Cooperativa Gràfica Dertosenca, Col. "El Pont de Barques", núm. 6.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep (2010): «Marcel·lí Domingo: un referent en la política ebrenca i catalana» dins d'*Ebrencs del segle xx. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenca al segle xx*, a cura de Núria Gil Duran; Tarragona; Publicacions Universitat Rovira i Virgili, col. "Sèrie Campus Terres de l'Ebre", núm. 2; pp. 175-189.

SÀNCHEZ CERVELLÓ, Josep (2012): «El republicanisme a les Terres de l'Ebre en temps del CNR». *Recerca*, núm. 14; Tortosa; Ed. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre; pp. 345-398.

SÀNCHEZ CERVELLÓ, Josep (2014): «Els fets d'octubre de 1934 a les Terres de l'Ebre i al seu *Hinterland*» dins de *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, a cura d'Arnau Gonzàlez i Vilalta, Manel López Esteve i Enric Ucelay-Da Cal; Barcelona; Editorial Base, col. "Base Històrica", núm. 119; pp. 225-249.

SANCHO SANCHO, Josep (2014): *El marcel·linisme a les Terres de l'Ebre (1914-1939)*. Tesis doctoral dirigida per M. Gemma Rubí i Casals. Dept. d'Història Moderna i Contemporània. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona. <http://www.tdx.cbuc.es/handle/10803/285457>. (pdf) [Consultat el 7-i-2015].

SEGARRA, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*; Barcelona; Editorial Empúries, col. "Les Naus d'Empúries", Tom 1.

SUBIRATS I SEBASTIÀ, Emigdi (2009): «La Renaixença del català a Tortosa (1878-1938)». *Recerca*, núm. 13; Tortosa; Ed. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre; pp. 11-47.

SUBIRATS I SEBASTIÀ, Emigdi (2011): «Unitat 21: La premsa reivindicativa en català» dins *Lletres Ebrenques* (21 de desembre de 2011) <http://lletresebrenque.blogspot.com.es/2011/12/unitat-21-la-premsa-reivindicativa-en.html> [Consultat el 14-x-2012].

VALLÈS, Edmond (1977): *Història gràfica de la Catalunya autònoma, 1931-1939*; Barcelona; Edicions 62.

VALLS CLUA, Jordi (2013): «Història de la premsa de les Terres de l'Ebre (1880-1901)». *Recerca*, núm. 15. Tortosa, pp. 159-188.